

ՏԻԳՐԵՆ Թ. ԱՐԳԱՐԵԱՆՑ

ՆՈՐ-ՋՈՒԴԱՅԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

(Հանգ. բաժանների համառոտ կենտրոնացումը)

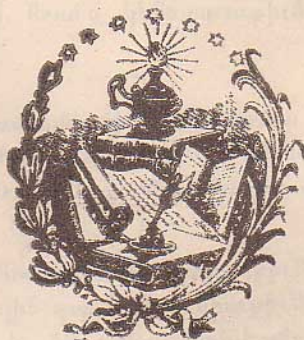
ՆՈՐ-ՋՈՒԴԱ.

Տպարան Ս. Ամենափրկչ. Վանքի

1914

ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

(Հանգ. բարեաւանդի համառոտ կենսագրութեամբ)

ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱ

Տպարան Ս. Ամենափրկչեան վանքի

1914

Ք Ո Վ Ա Ն Դ Ը Կ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Ա.

Նոր-Ջուլայի առաջին դպրոցը, ծաղիրը եւ լինացաւարեն-
րը. — Մովսէս առաջնորդի աւելացած դպրոցները. — Աղա-Պետրոս
Ոսկանեանի եւ Զօգէֆ Վելֆի հիմնելիք դպրոցները. — Գր. Սամեանի
եւ Բոստ. հաստատած դպրոցները. 3—8 էջ:

Բ.

Յարութիւն Աբգարեան, կենսագրութիւնը եւ հիմնած դպրո-
ցը. — Յովհաննէս Սուրենեան առաջնորդի հաստատած հոգեւոր դպ-
րոցը. — Ա. Մինաս եկեղեցում բացուած առաջին դպրոցը. 9—11 էջ:

Գ.

Աղա - Դեորգ Մանուկեան, Ս. Մարիամ Ենարութիւնեան, Եր-
թազունի Մանուկեան, հետեց կենսագրութիւնը եւ հիմնած դպրո-
ցը. 12—16 էջ:

Դ.

Մարգար Սուքիասեանի հիմնած դպրոցը. — Աղա - Կարապետ
Սառաֆեանի հիմնելիք դպրոցը. — Դեորգ Յովսէփեան դպրոցը. — Խա-
լիֆայական դպրոցները. — Ազգ. Կեդրոնական դպրոցը. 17—19 էջ:

Ե.

Մանուկ Յուդանեան, կենսագրութիւնը եւ հիմնած օրիոր-
դաց դպրոցը. — Ազգային դպրոցների միութիւնը. — Ա. Կասարինեան
դպրոցի կառուցումն եւ 50-ամեայ յոբելեանը. 20—29 էջ:

Զ.

Հայ-Կաթօլիկաց Ս. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը. — Էսգարիս հայ-
րերի հիմնած դպրոցները. — Բոլորական միութեան հարութեան դպրոց-
ները. 30—32 էջ:

Է.

Դեորգ Քանանեանի կենսագրութիւնը. — Ս. Վ. Քանանեանի

հիմնած Գ. Քանանեան դպրոցը. — Վեճ. Հայրապետի կոնդակը. —
Նամակերթի Յովնանեան դպրոցը. 33—47 էջ:

Ը.

Մաղափա առաջնորդի հիմնելիք Հոգեւոր դպրոցը. — Հոգա-
բարձութեան ձեռնարկած գիշերօթիկ դպրոցը. — Ս. Ամենափրկչ.
գիշերօթիկ Հոգեւոր դպրոցը. — Հնդկանայերի ծրագիրն Ազգ. Կեդր.
դպրոցի մասին. 48—50 էջ:

Թ.

Հոգաբարձութեան ձեռնարկած Արհեստագիտական դպրոցը. —
Աբգար եւ ընկերութեան հաստատած Արհեստ. դպրոցը եւ Ողորմու-
թեան Աւանդները. 51—53 էջ:

Փ.

Բիւիսանական եւ Արսափն Աստուածաշնչի ընկերութեան գրա-
վանառանցքը. — Ազգ. Կեդրոնական գրավանառանցքը. 54—55 էջ:

ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ ԴՊՐՈՅՆԵՐԸ

«Առաւօտ կանուխ Հայի երեխայի
Դպրոց են վազում զուարթ ու արագ,
Հլու, ուռաղիւր սովորւմ են համար,
Պատասխում անկիւք զանա ազգի համար:
Բրաւիս տղայ Հայ տա՛ս տեսած կաս,—
Ի՛նչ է մեզ պակաս»:

ԴԱՄԱՌ—ԲԱԹԻՊԱ

Ա.

ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ հիմ-
նարկութեան տարիներից սկսած ունե-
նում է դպրոց: Առաջին դպրոցը հիմ-
նըւում է Ամենափրկչեան Ս. Վանքում
և առաջին ուսուցիչը լինում է նոյն
վանքի առաջնորդ Խաչատուր Կեսարա-
ցին: Սրանից յետոյ, միմեանց յաջորդում
են ուսուցչութեամբ Դաւիթ և Ստեփան-
նոս եպիսկոպոսները և Կոստանդ դպիրն:
Վերջինիս ժամանակուայ աշակերտների
թիւը հասնում է 250-ի: Սրա ժամանակը Նոր—Ջուղայի
ոսկեդարն է լինում վաճառականութեան տեսակէտից, ուս-
տի երեւելի իշխաններն ու վաճառականներն անհրաժեշտ են

Համարում իրենց երեսանների Համար գրագիտութիւնը: Նրանք բուսականանում են միայն Հասարակ գրել-կարգալ, թուաբանութիւն և վաճառականական խրատներ ուղարկեց-նելով:

Սոյն Կոստանդ վարժապետը 1687 թուին Հրատարա-կում է «Աշխարհատողով» կոչուած մի գիրք, որի մէջ կան զանազան նիւթերի մասին գրուածքներ՝ թուաբանութիւն, վաճառականական խրատներ, Ազարիայի թուականի զործա-ծութիւնը և այլն խառն նիւթեր: Յառաջ բերենք մի փոք-րիկ նմոյշ վաճառականական խրատներից:

«Մի երթիցես միայն ի ճանապարհ: Անփորձ և անճանանչ ընկերի հետ մի նստիցես և մի քնիցես, գու-ցէ սպանցէ զքեզ և առցէ գինչս քո: Պաշարն ի տաշ-տէդ առ ընկերն ի տանէդ: Քաղաթն ի ծոցդ պահեա, գրիչ-դամբարն ի ջուրդ պահեա: Ղանթարն ի թամբա-լիթդ, կշիռքն իւր դրամներովն ի սխտեանդ: Կիսագազն ի գօտիդ, խելքդ ի գլուխդ, միտքդ առ Աստուած: Ինչ Աստուած շնորհեացէ քեզ, նովաւ շատացիր . . . : Անփորձ մարդոյ ամանաթ մի տար: Զամենայն առ և տուրդ գրեա և էսօրէն վազն մի ձգիր» *)

ԺԶ-րդ դարում Նոր Զուղայի Ամենափրկչեան ս. Վանքի սոյն դպրոցը իր գիտական բարձրութեամբ մի լու-սատու փարոս է լինում Հայութեան Համար: Իր ուղղու-թեամբ ու ծրագրով մեծ օգուտ է տալիս թէ մեր խղճուկ գրականութեան և թէ ընդհանուր ազգին, տալով անձնուէր, խելացի և գիտնական հոգեւորականներ՝ առաջնորդներ ու կաթուղիկոսներ: Այս դպրոցի աշակերտներից են լինում Ամենափրկչեան ս. վանքի մի քանի առաջնորդները, Յով-հան «տիեզերալոյս» կոչուած ժամանակի ամենագիտնական

*) Յ. Տէր Յովհանեանի «Պատմ. Ն.-Զուղայու» Բ. էջ 253:

վարդապետը. որ բազմաթիւ գրաւոր աշխատութիւններ ունի, Աստուածատուր վարդապետը, որ Կ. Պօլիս գնալով, պատճառ է լինում այնտեղի գրական շարժման, Ստեփաննոս ու Ոսկան վարդապետները, որոնք մեծ ջանք են թափում Հայկական տպագրութեան գործում: Վերջապէս այս դպրոցի աշակերտներից են լինում և Սիմէօն, Աղէքսանդր ու Յակովբ Կաթուղիկոսները: *)

1710-ական թուականներին Մովսէս առաջնորդն աւելայնում է և ուրիշ երկու դպրոցներ, մէկն Մուրադեանց ս. Յակովբայ Եկեղեցում և միւսը ս. Ստեփաննոս եկեղեցում, որոնց մասին ո՛չ մի տեղեկութիւն չկայ:

1750 թուին Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքի բնակիչ աղա-Պետրոս Ոսկանեան Նոր-Ջուղայեցի երևելի իշխանն 26,500 ռուբլի է կտակում Նոր-Ջուղայի մէջ մի դպրոց հիմնելու, ուր պիտի դասախօսուէր հայերէն, պարսկերէն և լատիներէն: Սակայն այն ժամանակուայ թէ Հնդկաստանի և թէ Պարսկաստանի խառն հանգամանքները արգելք են հանդիսանում բարեբար աղայի նպատակը իրագործելու:

1825 թուին պ. Զօգէֆ Վօլֆ անունով մի անգլիացի գալով Նոր-Ջուղա, կամենում է իր ծախքով մի դպրոց բանալ, յատկապէս հայ երեխաներին կրթութիւն և լուսաւորութիւն տալու, սակայն սրա բարի դիտաւորութիւնն ևս խափանւում է քաղաքական ինչ-ինչ աննպաստ հանգամանքների շնորհիւ:

*) «Բաղմավէտ» 1904 թ. էջ 361:

1833 թուին Մադրասաբնակ պ. Գրիգոր Սամեան երեւելի վաճառականը 20,000 ռուբլի է կտակում Նոր—Ջուղայում իր անունով մի դպրոց հիմնելու: Յաջորդ տարում հաստատուում է դպրոցը Ամենափրկչեան ս. վանքի ծոցում (նախկին դպրոցի տեղը) և ժամանակաւոր ուսուցիչ կորգուում Յակովբ Ծ. վարդապետը: Մի քանի ամսից յետոյ Յովհաննէս Բ. առաջնորդի հրաւերով ս. Էջմիածնից դալին է յայտնի զիտնական Մեսրոպը Թաղիադեանը որպէս ուսուցիչ նոյն դպրոցի: Սա երկու տարի միայն մնալով պաշտօնում՝ հրաժարուում է, իսկ դպրոցը մի առ ժամանակ ևս կողէ-կող կառավարուելով 1833 թուին փակման դատապարտում:

1840 թուին, պ. Յովհաննէս Մ. Զօրարեանի ջանքերով կրկին բացւում է նոյն Սամեան դպրոցը Ս. Ստեփաննոս եկեղեցու դաւթում և իր դպրութիւնը շարունակում է մինչև 1853 թիւը, երբ Սամեան առեւտրական տունը սնանկանում է և դպրոցին յափացրում 20,000 ռուբլին ևս կորչում մէջտեղից:

1841 թուին պ. Բօռի անունով մի ֆրանսացի է գալիս Նոր Ջուղա և հայերէն, պարսկերէն ու ֆրանսերէն լեզուներ սովորեցնելու զիտաւորութեամբ մի դպրոց է բաց անում, ուր կարճ ժամանակում բաւականաչափ աշակերտներ ևս հաւաքւում են: Սակայն զգալի թիւն ծագելով լուսաւորչական և կաթոլիկ հայերի սիջև, Խաչատուր առաջնորդը յետ է կոչւում ս. Էջմիածին և պ. Բօռին ևս ստիպւում է փակել դպրոցը և հեռանալ Պարսկաստանից:

1795 թուին Նոր — Զուգայում տիրող հա-
րստահարութիւններից և հայերի կրած տա-
ռապանքներից խոսառ ձանձրացած, 16 տա-
րեկան մի պատանի թողնում է ընդ միշտ իր հայ-
րենի տունը և ձեռք առնում պանդխտութեան գա-
ւազանը: Այս պատանին Արգարեանց տոհմի նախահայր՝ Աբ-
գարի երկրորդ որդի Յարութիւնն է լինում, ծնուած Նոր-
Զուգայում 1779 թուին:

Հասնելով Բուշեր, մի առ ժամանակ մնում է այնտեղ
և գոհանում մանր առևտրով: Յետոյ տեղափոխւում է
Բօմբէյ և մի հայ վաճառականի մօտ ծառայութեան մտնում:
Յարութիւն Արգարեանը ի բնէ խոհեմ և աշալուրջ
մէկն լինելով, յաջողում է իր հաւատարիմ և տոկուն ծա-
ռայութեամբը սիրելի դառնալ նոյն վաճառականի աչքում
և գրաւել նրա ջերմ համակրութիւնը:

Ժամանակի ընթացքում, հետզհետէ ծանօթանալով Զի-
նաստանի և Մանիլայի վաճառականութեան հետ, իրեն հո-
վանաւորող վաճառականի մահից լստոյ ինքը Յարութիւնն
է յառաջ տանում նոյն գործը և սրահում նոյն առևտրական
տան շարունակութիւնը:

1808 թուին իր փոքրիկ եղբայր Գրիգորին ևս տանում է
մօտը Բօմբէյ և միացնում իր գործին: Իսկ 1830 թուին
տեղափոխւում է Կալէթա և հիմնում այժմեան «Աբգար և
Ընկ.» յայտնի առևտրական հաստատութիւնը:

Յարութիւն Արգարեանը իր ժամանակին բացի նշանա-

ւոր հայ վաճառական լինելուց, իր բեղմնաւոր կեանքի
ամբողջ ընթացքումը ներկայանում է որպէս մի առաքինի
մարդու և օրինակելի քրիստոնէի տիպար, բառիս իսկական
նշանակութեամբ: Նրա գուռը բաց է լինում բոլոր իրեն
գիմողների, բոլոր հայ կարօտաւորների առաջ, մանաւանդ
իր հայրենակիցների, որոնք դժբախտաբար հարկադրուած
էին լինում լքել իրենց տունն ու բնատնիքը Նոր-Ջուղա-
յում և գիմել Հնդկաստան պանդխտութեան: ¹⁾

Յարութիւն Աբգարեանը չէ մոռանում նաև իր ծնըն-
դավարի՝ Նոր-Ջուղայի Սէյդան թաղի ու Աստուածածին եկե-
ղեցին, ուր մկրտուել էր և անց կացրել իր մանկութեան
ուսկի ժամերը, և պարբերաբար նպաստում է նրա նորագու-
թեանն ու բարեգորգութեանը:

1843 թուին աղա-Յովհաննան Ելիսեանի աջակցու-
թեամբ, Յարութիւն Աբգարեանը լիշեալ եկեղեցու բակու-
մը հիմնում է «Հայկեան հայկենասիական» անուանով մի
դպրոց, որպէսզի Նոր-Ջուղայի հայ պատանիները բոլորովին
անկիրթ չմնան, ալլ գոնէ միջոց ունենան փոքր իշատէ ծա-
նոթանալու կրօնագիտութեան, տարրական թուաբանու-
թեան և հայերէնն ու պարսկերէն լեզուների հետ:

Սոյն դպրոցը սւղիղ քառասուն տարի որպէս առանձին
հաստատութիւն, իր գոյութիւնը պահպանում է և մի քանի
սերունդ գրազէտ աշակերտներ արտագրում, Սրա դրան ճա-
կատին մինչև մեր օրերը մնացած ցուցանակի վերտառու-
թիւնն է:

«Այլ ոք կամի աշակերտիլ ի սմա,

Ի բերանոյն հեռի սունէ զտառ Զառ:

Յարութիւն Աբգարեանը մեռնում է 1863 թուին 84

1) Մեսրոպը Աթիանի «History of the Armenians in India» էջ 127:

տարեկան հաստիւմ և թաղւում Կալկաթայի Հայոց Նազարէթայ ս. եկեղեցւում

1844 թուին Յովհաննէս Սուրէնեան առաջնորդը մի հոգեւոր դպրոց է բաց անում, այն յուսով, որ Ամենափրկչեան ս. վանքի միջոցներով և այլ պատահական նպաստներով կարող պիտի լինի կառավարել: Սակայն հաստատուն եկամուտ չունենալուն պատճառով, երեք տարի միայն գոյատևածէամբ պահուելուց յետոյ՝ փակւում է:

1847 թուին Բատուխբենակ մի անյաշտ բարերարի նուիրաբերութեամբ Նոր-Ջուղայի Դաւրէժ թաղի ս. Մինաս եկեղեցւոյ գաւթումը մի դպրոց է բացւում ընդ դաստիարակութեամբ Տէր. Գաբրիէլ քահ. Տէր. Միքայէլեանի, որ և կարճ միջոցից յետոյ էլ փակւում է:¹⁾

¹⁾ «Ազգասէր» 1847 թ. № 89:

ԺԸ-րդ դարի սկզբներում, Նոր-Ջուղայից Զաւա գաղթող հայերի մէջ նըշանաւոր դիրք է գրաւում աղա-Գէորդ Մանուկեան (Մանիչարեան) յայտնի վաճառականը, որ ժամանակի յաջող հանգամանքների շնորհիւ, մեծ հարստութեան է հասնում և Հոլանդական կառավարութեան աչքում մեծ հռչակ վայելում:

Աղա Գէորգը որբացած երկու մանկահասակ քոյր է ունենում Նոր-Ջուղայում Մարիամ և Թագուհի անունով, առաջինը 14 տարեկան, երկրորդը՝ 10 տարեկան: Եղբայրը 1795 թուին այս երկու քոյրերին տանում է Հնդկաստան և բնակեցնում Մադրաս քաղաքում:

Մի քանի տարուց յետոյ, Մարիամն ամուսնանում է Յակովբ Յարութիւնեանի հետ, որ և յետոյ իր տիկնոջ՝ Մարիամի և օր. Թագուհու հետ միասին տեղափոխում են Զաւա աղա-Գէորգի մօտ:

Աղա-Գէորգն իր բարեգործութեամբ ևս յայտնի անձնաւորութիւն է լինում ժամանակին: Նա ի թիւս բազմաթիւ և բազմալիսի բարեգործութիւնների, մտադիր է լինում Լոնդոնի մէջ մի «Ազգային համալսարան» կառուցանել, որի իրականացման համար մի միլիոն ռուբլի յատկացնելով, քառորդ գումարը փոխադրում է Լոնդոն և ապահովեցնում է այնտեղ Կառավարական դրամատանը, մինչև որ գործը սկսուի և մնացած գումարն ևս հետզհետեւ փոխադրուի: Սակայն

1827 թուին անագորոյն մահը վրայ հասնելով ամբողջ ծրագիրը տակն ու վրայ է անում:

Գէորգ Մանուկեանն իր մահից առաջ պատրաստում է և թողնում մի կտակ, որով հետեւեալ հիմնարկութիւններին ևս մասն է հանում իր ճոխ հարստութիւնից, այսպէս.

	Ռուբլի
Երսասողէմի Հայոց ս. Յակովբայ վանքին	10,000
Կալկաթայի Հայոց Մարգասիւր. ձեմարանին	30,000
Մազրասի Հայոց դպրոցին	30,000
Նոր-Ջուղայի Ամենափրկչեան ս. վանքին	10,000
Ն.-Ջ.-ի ս. Կատարինեան կուսանաց վանքին	5,000
Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին	25,000

ընդամենը՝ 110,000 ռ.

Վերջին գումարի տոկոսները երջանկալիշատակ Գէորգ Գ. կաթողիկոսը յատկացնում է իր հիմնած Գէորգեան ձեմարանին: *)

Աղա-Գէորգը անժառանգ լինելով, նրա մահից յետոյ հարստութիւնը հառնում է երկու քոյրերին՝ տ. Մարիամին և օր. Թագուհուն: Սրանք ևս իրենց հանգ. եղբօր բարի օրինակին հետեւելով, ազգասիրական և բարեգործական առատաձեռնութեամբ առաջինն են լինում ամբողջ Զաւայում: Առանձին գումար և խնամք են տալով դէպի կարօտաւորները, տնանկներն ու պանդուխտները, որոնց համար իրենց տունը դարձնում են ուղղակի ապաստանարան:

Թէպէտեւ մանուկ հասակում էին թողել իրենց ծննդավայրը՝ Նոր-Ջուղան, սակայն այնքան զօրեղ և ջերմ է լինում նրանց սէրը դէպի իրենց հայրենիքը, որ Նոր-Ջուղայում այն ժամանակները պատահած ամեն մի դժբախ-

*) «Արարատ» 1876 թ. № 9:

տութեան լուր խոր խոցում է նրանց սիրտը, մինչ այն աստիճան, որ նստում լալիս են անմխիթար: Ասելով որ իրենց հայրենական տունն, ուր ծնուել ու սնուել են, ձախող հանգամանքների շնորհիւ ընկել է պարսիկների ձեռքը, շտապում են արժէքը փոխադրել, գնելու նոյն տունն և ընծայելու իրենց թողի՝ Երևանի ու Սարգիս եկեղեցուն, Սոփայն այս ցանկութիւնը մնում է միայն ցանկութիւն և նոյն տունը մինչև մեր օրերը մնում է օտարազգի ձեռքում:

Վերին աստիճանի կրօնասէր և բարեպաշտ լինելով 1854 թուին Բատաւիայում իրենց ծախքով կառուցանում են ս. Յովհաննու եկեղեցին, ուր ամեն կիրակի և տօն օրերին մի առանձին ջերմեռանդութեամբ լաճախում են մասնակցելու Հայաստանեայց ս. եկեղեցու ժամերգութեանն ու պատարագին, այն եկեղեցու, որի ամեն մի ծէսն ու կանոնը նուիրական են համարում և նրանց ճշտիւ կիրառութեանը խիստ բժախնդիր լինում: Եւ որպէսզի սոյն եկեղեցին իրենցից յետոյ ևս շարունակէ իր գոյութիւնը և Զաւաթաբնակ Նոր—Ջուղայեցի հայերն մի ազգային տուն, մի հանգրուան ունենան, իրենց հոյակապ տունը նուիրաբերում են նոյն եկեղեցուն, որի եկամտովը մինչև մեր օրերը նախանձելի վիճակում պահպանուել է և պիտի պահպանուի Զաւայի և չրջակայ կղզիների ցրուած հայերին մի հօտ դարձնող միակ հոյակապ հաստատութիւնը՝ Բատաւիայի ս. Յովհաննու եկեղեցին: Բացի սրանից, Նոր—Ջուղայի եկեղեցիներից շատերն ևս նորոգուել ու բարեգործուել են դարձեալ այս երկու քոյրերի նուիրատուութեամբ ու նպաստներով:

Դրամական մեծ զոհաբերութեամբ նպաստում են Զաւայում հաստատուած «Հայկեան Միաբանութեանն», որի նպատակն էր Զաւայում գտնուող պանդուխտ հայերին քն-

Հանրապէս, իսկ Նոր-Ջուղայեցիներին մասնաւորապէս խնամել ու Հոգ տանել, ինչպէս և Երանց որբ ու չքաւոր երեխաներին կրթութիւն մատակարարել, նաև Նոր Ջուղայի «Աղքատաց Արկղ» ընկերութեանն, որի շնորհիւ ցարգ բազմութիւ տեղացի և գաւառացի չքաւոր ընտանիքներ խնամուել են ու խնամուած:

Կրթութիւնից գլուկ սոյն երկու քոյրերն, որոնք Հագիւ թէ գրագէտ կարող էին համարուել, հիանալի կրթասիրութեամբ են վերաբերուում դէպի հայ մամուլն ու գրականութիւնը: Բաժանորդ են գրուում իրենց ժամանակի բոլոր հայ թերթերին և մեկենաս հանգիստանում Հնդկաստանի մէջ լոյս տեսած շատ հրատարակութիւնների: Այսպիսով նպատակ են ունենում նախ, քաջալերել Հայոց հրատարակչական գործը և երկրորդ, բարի օրինակ ծառայել այն հարուստ Հնդկահայերին ու Պաւսահայերին, որոնք ամեն բանի համար պատրաստ էին փող ծախսել, բացի գիր ու գրականութիւն տարածման գործից: *)

Պաւսահայ գաղութի մէջ Հայ բարբառի յարատեւութիւնն իրենց կէտ նպատակ ունենալով, 1855 թուին Բատաւիայում բաց են անում «Մանուկ և Յարութիւն» անունով մի դպրոց, որի համար գնում են 120,000 ռուփի արժողութեամբ մի կալուածք և նուիրում մի տուն: Այս դպրոցն շարունակուում է մինչև 1872 թիւը, երբ համայնքի անտարբերութեան պատճառով ընդ միշտ փակուում է և մինչև մեր օրերը Պաւսահայ գաղութը զրկուած է մնում հայկական դպրոց ունենալուց:

1853 թուին երկու քոյրերը կամենալով դէպի Նոր-Ջուղան ունեցած իրենց բոլուն հալրենասիրութիւնը մի սր և է

*) Վ. Գապարեանի «Կենսագր. երկուց բարերարաց» էջ 5:

յիշատակով յաւերժացնել, առաջնորդ Թադդէոս արքեպս.
Բէկնազարեանի միջոցով մի դպրոց են հաստատում նաեւ
Նոր-Ջուղայի Դաւրէժ թաղի ս. Մինաս եկեղեցումը, որ ու-
ղիղ երեսուն տարի իր գոյութիւնը պահպանում է որպէս
առանձին դպրոց եւ տարրական ուսումն աւանդում իրեն
ապաստանող աշակերտութեան:

Օր. Թագուհին վախճանւում է 1856 թուին 71 տարե-
կան հասակում, իսկ տ. Մարիամը 1864 թուին 83 տա-
րեկան:

1840-ական թուականներին Ջալալում գտնուող Նոր-Ջուղայեյի հայ վաճառականների թվում յառաջագէտ է լինում և Մարգար Սուքիասեանը, որ նշանաւոր կալուածատէր է լինում Ջալորայում:

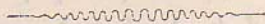
Սա նոյնպէս իր բարեգործութեամբ յայտնի տնտեսաւորութիւն է լինում ժամանակին և 1853 թուին առաջնորդ Թագդէոս արքեպիսկոպոսի յորդորներովը մի դպրոց է բաց անում Նոր-Ջուղայի Յակովբջանեանց թաղի ս. Ստեփաննոս եկեղեցու բակումը (Սամեան դպրոցի տեղը), որ նոյնպէս երեսուն տարի պահւում է որպէս առանձին դպրոց և ժամանակի պահանջներին համապատասխան կրթութիւն մատակարարում:

1854 թուին Թէհրանաբնակ Ալեքսանդրապօլցի աղա-Վարապետ Սառաֆեանց վաճառականապետը առաջնորդ Թագդէոս արքեպիսկոպոսին տուած մի գրաւոր խոստման համաձայն, փափագ է յայտնում հազար թուման կտակել Ամենափրկչեան ս. վանքում 12 որդեգիր երեխաների համար մի դպրոց բանալու, ուր պիտի աւանգուէին հայերէն, պարսկերէն, ռուսերէն, և ֆրանսերէն լեզուներ: Այս խոստումնագիրը հաստատուում և վաւերացնում է Թէհրանի Ռուս. դեսպանատան կնքով և խնձնուում Ամենափրկչեան ս. վանքին: Սակայն կարճ միջոցից յետոյ աղա-Վարապետը սնանկանում է և խոստումը մնում միայն խոստում:

1867 թուին Հնդկաբնակ տ. Ծաղիկ Յովսէփեանը (Ծաղիկ-խաթուն) Նոր-Ջուղայի ս. Յովհաննու եկեղեցու սրահումն իր հանգ. ամուսնու յիշատակին մի դպրոց է բաց անում «Գէորգ Յովսէփեան» անունով, որ հինգ տարի միայն տևելուց յետոյ 1872 թուին փակում է: Արովհետև բոլրքական միսիոնարները Անգլիերէն լեզուի համար միանալով սոյն դպրոցի հետ, ձգտում են կամաց-կամաց տէր դառնալ և դպրոցը ծառայեցնել իրենց նպատակին: Այս անախորժութիւնների գէժ բողոքներ են գրւում Հնդկաստան դպրոցի հիմնադրին, որ և նկատելով իր լուծանքերի չարաչար գործադրութիւնը, դադարեցնում է դրամի առաքումը:

Բացի յիշեալ դպրոցներից, զանազան ժամանակներում, մասնաւոր քահանաների տներում ևս լինում են փոքրիկ խալիֆայական դպրոցներ, ուր ուսումնաձարաւ երեխաները յաճախում են փոքր ի շատէ գրել-կարդալ և եկեղեցական փոխեր սովորելու: Սակայն խեղճ աշակերտները աւելի ծառայի պաշտօն են կատարում, քան դպրոցական աշակերտի: Ամբողջ օրերով «վարպետի» համար են միայն աշխատում, այդին ջրում, խոտ հնձում, պտուղ հաւաքում և փողոցները բնկած վաճառում, տանը աւելում, կերակուր պատրաստում, երեխայ պահում ու քնեցնում, իրեր բաղանիք տանում և այլն: Իսկ այս բոլորից յետոյ, հազիւ թէ գրագէտ կոչւելու չափ ուսումն ստանում: *)

1880 թուին առաջնորդ Դրիգորիս արք-եպս. Յովհաննիսեանի նախաձեռնութեամբ և Ամենափրկչեան ս. վանքի

*) Սոյն դպրոցների երեկելիներն են Տէր-Մատթէոսեանն ու Տէր-Մարգարիտեանը:

միաբան՝ Նոր—Ջուղայեցի Խաչատուր վարդապետ Կարապետեանի ջանացողութեամբ Նոր—Ջուղայից, Հնգկաստանից, Բրմաստանից և Ջաւայից հանգանակած գումարներով, Նոր—Ջուղայի Չարսու թաղումը հիմնարկուած է մի դպրոց, որի վիթխարի շինութիւնը մասամբ աւարտուելուց յետոյ, 1883 թուի Յունվարի 1-ին, արդէն գոյութիւն ունեցող երեք դպրոցները, այն է՝ Մէլդան թաղի ս. Աստուածածնի եկեղեցու Յարութիւն Արգարեանի հիմնած «Հայկեան հայրենասիրականը», Կաւրէժ թաղի ս. Մինաս եկեղեցու տ. Մարիամ Յարութիւնեանինը և Յակովբջանեանց թաղի ս. Ստեփաննոս եկեղեցւ Մարգար Սուքիասեանինը փակուելով միացուած են սոյն նորակառուց դպրոցի հետ և կոչուած «Ա.Զ. Գ.Ա.ՅԻՆ ԿԵԴՐՈՒՆԱԿԱՆ ԿՊՐՈՑ»։ *)

Ապա Գրիգորիս արքեպիսկոպոսը ներկայանալով հայասէր Նասէլէգգին Շահին, տարեկան 100 թումանի մօտամարի է հաստատուել տալիս Կեդրոնական դպրոցի համար, իսկ Խաչատուր վարդապետը՝ Փէրիա գաւառի իր սեպհական Չիգան գիւղն ընծայում, որի մասին յետոյ դատ բացուելով, կէսն է միայն մնում դպրոցին։

*) «Մասիս» 1883 թ. Մարիւն 21 :

1800 թուականին Նոր-Ջուղայում մի չքաւոր ընտանիքում ծնւում է Մանուկ Յոր-գանանեանը: Նրա ծնողները աղքատ էին և դժուարութեամբ ձեռք բերում իրենց օրական պարէնը՝ ջուլհակութեան արհեստով:

Մանուկը իր պատանեկութեան օրերը անց է կացնում Նոր-Ջուղայում, հօրն օգնելով նրա պարապմունքների մէջ և պատրաստում հօրից լեռոյ շորունակելու նրա արհեստը՝ ջուլհակութիւնը:

Այս ժամանակները Նոր-Ջուղայի այն շրջանն էր, երբ Ֆաթալի-Շահը ժառանգելով պարսից գահը, թէեւ վերջ էր տուել իր նախորդների օրով լատկապէս հայերին տանջելու համար ստեղծուած մի շարք հորստահարութիւններն ու կեղեքումները, թէեւ բռնութեան ճիրաններում խոշտանգուած Նոր-Ջուղայի սակաւաթիւ հայերը սկսել էին կամաց-կամաց շունչ քաշել և իրենց արդար վառատակի տէրը դառնալ, սակայն դժբախտաբար բռնութեան թողած պակասը բնութիւնն է շտապում լրացնել:

1815 թուին վրայ է հասնում «Սադրի» կոչուած սովը, որ ամբողջ երեք տարի է տւում: Այս ժամանակամիջոցում, չքաւորութիւնն այն աստիճան հալում, մաշում է Նոր-Ջուղայեցի հայերին, որ նրանց ուղղակի օրուայ հացի կարօտ է դարձնում:

1816 թուին տեղի է ունենում «Ջամբօռների» կոչուած կոիւր, որ նոյնպէս բաւական թանգ է նստում Նոր-

Ջուղայի հայերին:

Ահա այսպիսի մի դառն ժամանակ 18 տարեկան Մանուկ Յորդանանեանը երկար վարանումից յետոյ, վճռում է օտարութեան մէջ բախտ օրոնել և թողնելով իր դժբախտ ծննդավայրը, գիմում է պանդխտութեան:

Նա գնում է ուղղակի Ջաւա, ուր տ. Մարիամ Յարութիւնեանի եղբայր՝ աղա-Պէօրգ Մանուկեանը գրկաբաց ընդունում է իր հայրենակից երիտառարդ Մանուկին, իր խնամակալութեան ներքոյ վերջնում նրան և վարժեցնում առևտրական գործի մէջ:

Մանուկ Յորդանանեանը հինգ տարուայ ընթացքում բաւականաչափ հմտանալով իրեն վիճակուած մասնագիտութեան՝ առևտրական գործերի մէջ, խնդրում է իր բարերար աղա-Պէօրգից միջոց շնորհել իրեն առանձին գործելու, ինքնուրոյն պարտպմանք ունենալու: Մանուկի խնդիրը յարգւում է և 1824 թուին նա գնում է Սուրբայիա:

Սուրբայիայում, մի քանի տարուայ ծանր և անդուշ աշխատանքից յետոյ, Մանուկ Յորդանանեանին յաջողում է վերջապէս ձեռք բերել մի պատկառելի անուն և հարստութիւն: 1835 թուից սկսած նա տէր է դառնում շաքարի մի գործարանի, որ նրա արգիւնաբեր աղբիւրներից մէկն է լինում:

1841 թուին Մանուկը հիւանդանում է և բժիշկների խորհրդով պարտաւորւում է գնալ Եւրոպա օգափսխութեան: Այս ճանապարհորդութեան ժամանակ, նա ի միջի այլոց այցելում է և Վենետիկ՝ ս. Ղազարի կղզին, հանգիպում է այնտեղ մեր բազմաշխատ և բազմեւթիւ Մխիթարեան հայրերին և ուսումնասիրում նրանց գործունէութիւնը, ամբողջ ուխտը իր օտար ու կարգով:

Մեր հարուստ վաճառականներին յատուկ են եղել յաճախ տարօրինակութիւններ, բնաւորութեան հետաքրքիր ու բացառիկ գծեր: Մանուկ Յորդանանեանը նոյնպէս անմասն չէ լինում այդ յատկութիւնից, բայց և ցոյց է տալիս մի շատ հաճելի և հազուագիւտ տարօրինակութիւն:

Դիւր է գալիս նրան Վենետիկի Սիւրթարեան վանքը իր Մուրատ — Ռաֆայէլեան դպրոցով և նա վճռում է չընդունել Վենետիկը որպէս լոկ այցելութեան արժանի մի եւրոպական վայր, այլ երկար կանգ առնել այնտեղ, մնալ այդ խաղաղ վանքումը և օգտուել այդ պատմական կղզեակից: Մի խօսքով, նա ցանկանում է նորից մանկանալ և ուսում ստանալ այնտեղ: Այդպէս էլ անում է: Զաւադի կեանքից զգուած Մանուկ Յորդանանեանը, 43 տարեկան հասակում աշակերտում է առ ոտս Հայոց 'Նահապետի' Հայր Ալիշանի և ըստ կարելւոյն կրթւում նրանից, հաւանականօրէն գրաբար հայերէնի մէջ, ինչպէս ցոյց են տալիս նրա նամակները: Ապա, Եւրոպայի բոլոր նշանաւոր քաղաքները շրջագայելուց յետոյ, վերադառնում է Սուրբայիա և տեղափոխւում Բատուշիա:

Մանուկ Յորդանանեանը բնաւորութեամբ լինում է շատ համեստ և սովաւապէտ, կրօնասէր, բարեպաշտ և նախանձախնդիր Հայաստանեայց Եկեղեցու սովորութիւններին: Նրա խօսակցութեան գլխաւոր առարկան և մտածողութեան միակ իդէալն է լինում ազգային Եկեղեցու բարգաւաճումն և իր ազգակիցների յառաջադիմութիւնը:

Նրա սրտին մօտ է լինում և իր ծննդավայրը՝ բաղմակարօտ Նոր-Ջուղան, որտեղից բոլոր իրեն դիմողներին նպաստում է և օգնութեան հասնում: Բայց որպէսզի իր ազգականներին ու հայրենակիցներին ձրիակերութեան չը-

վարժեցնէ և առ հասարակ վառ օրինակ տուած չլինի նրանց, առաջնորդ Թադդէոս արքեպիսկոպոսին ուղղած մի նամակում ի միջի այլոց գրում է հետեւեալ բնորոշ տպերը.

« . . . ես ոչ թէ զլսեալսմ դոցա տարեկան ինչ յգել, այլ յաւիմ, զի տարեկան տուրք ստացեալ, ամենին զաշխատանաց անփոյթ լինիցին, նոյն և տեսեալ զաւակք նոցին ուսանին այնպէս, անաշխատ մեծանան և լինին մութացիան: Ճշմարիտն ասեմ, հասարակապէս ատեցող աշխատանաց են Զուղայիցիք, ակնատես և ականջալուր եմ, քանզի գործել և աշխատելն արհամարհութիւն անձին համարեն և գնոջ ժամանակն դատարկութեամբ անցուցանեն՝ պատիւ ինքեանց: Արդարև ունին պիտոյս տրոյ աղքատք, այսինքն որք, այրիք, պակասաւորք և ծերացեալք, որք չունին կարողութիւն յործելոյ: Բայց առողջ և առոյգ երիտասարդաց և կարող անձանց ճրի դրամ տալն յանցանք է, զի ծուլութեան և պղերգութեան առիթ լինիցի նոցա և սերնդոց նոցին: »

Որչափ առողջ կարծիք և ճշմարիտ դիտողութիւն:

Մանուկ Յորդանանեանը հետաքրքրում է միտոմանակ և Նոր-Զուղայի քաղաքական կեանքով և ուրախանում նրա անդորրութեամբ ու լաւաջադիմութեամբ:

Առաջնորդ Թադդէոս արքեպոս. Բէկնաղաբեանն ի նրկաւի ունենալով, որ թէև Նոր-Զուղան արգէն ունի տղայոց երեք դպրոցներ, սակայն առ ի չգոյէ օրիորդաց դպրոցի, հասարակութեան կէս մասը դեռևս մնում է կոյր և խաթափում է տգիտութեան խաւարի մէջ. ուստի 1857 թուին զիմում է Մանուկ Յորդանանեանին, մի օրիորդական դըպրոց հիմնելու առաջարկութեամբ:

Մի զարմանալի զուգարկալութեամբ, Մանուկ Յորդանանեանը նոյնպէս այդ միեւնոյն ժամանակները մտածելիս է

լինում մի օրիորդական դպրոց բանալու մասին, յղացած է լինում նրա մէջ Նոր-Ջուղայի իգական սեռին կրթութիւն տալու վեհ գաղափարը: Աւստի Առաջնորդի նամակը ստանալով և նրանում շօշափուած առաջարկութիւնն իր սրտին մօտ գգալով, 1858 թուին Նոր-Ջուղայի ս. Կատարինեան կուսանաց վանքի ծոցումը հաստատել է տալիս նոյն վանքի անունով մի օրիորդաց դպրոց, հոգալով նրա բոլոր ծախքերը:

Յետոյ, իր Եւրոպա կատարած ճանապարհորդութեան ընթացքում, տեսնելով և զգացած լինելով, որ մի ազգի մը տաւոր ու բարոյական յառաջադիմութեանը նպաստող գործօններից գլխաւորն մամուլն՝ տպագրութիւնն է, բաւական դժմար ծախսելով մի մամուլ է ուղարկում իր հայրենիքը՝ Նոր-Ջուղա, որպէս նուէր Ամենափրկչեան ս. վանքին:

1858 թուի Օգոստոսին, առաջին անգամ բացւում է Նոր-Ջուղայում Ա. Կատարինեան ազգային օրիորդաց դպրոցը, յատկապէս իգական սեռի կրթութեանը նուիրուած մի հաստատութիւն, որ այդ ժամանակները բոլոր հայաբնակ կենտրոնների համար կարելի է ասել, հազուադէպ և խորթ բան է լինում:

Յիշատակութեան արժանի է Կուսանաց վանքի այն ժամանակուայ մայրպետ կոյն Սանդուխտը, որ ընկնում է դռնէ դռն և ծնողներին համոզում իրենց աղջիկներին դպրոց ուղարկելու, ձրիապէս ուսումն ստանալու համար: Նրա ջանքերը մեծ մասամբ ի դերն են ելնում, որովհետեւ շատ ծնողների համար դեռևս տարօրինակ էր թւում օրիորդներին կրթութիւն տալը, աւելորդ, մինչ իսկ վնասակար էր համարւում աղջիկներին գրադիտութիւնը. «Աղջիկն որ գրել-կարդալ սովորեց, կսկսի ջահէլներին չիթի գրել և ուրիշ շատ բաներ դուրս կգայ»: Ահա համարեա բոլորի հա-

մոգմունքը, բոլորի հարեմական դատողութիւնը և այն թիւը հասկացողութիւնը, որով սիրում են ամեն մի ազեղ վարմունք վերադրել կրթութեան, կապել դպրոցի հետ:

Ինչ որ է, բաւական նեղութեամբ ճարուում են 28 աշակերտուհիներ: 1858 թուի Յուլիսի 27-ին կատարուում է Որիորդաց դպրոցի օրհնութեան հանգէսը և Օգոստոսի 1-ին բացւում դպրոցը 28 հիմնադիր աշակերտուհիներով: Աշակերտուհիները իրենց հստակի և սրտարատութեան համաձայն բաժանւում են երեք դասերի և զետեղւում Կուսանոցի սեղանատան մէջ, որը ծառայում է սրբէս առժամանակեայ դասարան:

Յիշեալ թուականից շատ առաջ ժամանակներում յայն պէս, երբ օրիսդաց դպրոց ունենալու գաղափարն անգամ չկար, Նոր-Ջուղայի իգական սեռի մէջ գտնւում են գրագէտ անհատներ: Ամեն մի գրագէտ մայր գիտեցածը աւանդելիս է լինում աղջկան, սա էլ հերթին՝ իր աղջկանը և այսպէս յաջորդաբար: *) Սակայն 1858 թուից սկսւում է Նոր—Ջուղայի լինդհանուր իգական սեռի կրթութեան գործը, հիմք է դրւում այն վսեմ ձեռնարկին, որ կոչւում

*) Որինակ, 1800-ական թուականները ծնունդ 'ն. Ջուղայեցի մի կին (տ. Սաբրա Դաւիթխանեան) մտնուել հասակում անբոյս հայերէն է սովորած լինում, որ 1876 թուին Թէհրանից իր աղջկան գրած նամակներում թողել է հետեւեալ տողերը:

ա) «Ալիզ-ջան, գրումատ որ ջանովամ գինջ, մէ սրտով, մէրդ մեռնի, քո հասակն ինչ ա որ դու էգքան դարդ քաշես: Ալիզ սիրտդ ուրախ պահիր, Աստուած քո տէրն շատ պահի, քո եղբայրն շատ պահի, սիրտդ մի գձել, Աստուած խիզանից էլ կտայ: Քո մարդն ու քո մին անձար եղբայրն դարբութիւնում ան, բազ չգումն մի անել, նրանց համար լաւ չի: Վախտ-ըի վախտ սիրտդ մի գտնանցնել, Աստուայ վատն չկայ, միշտ սիրտդ ուրախ պահիր, որ Աստուած էլ ուրախութիւն տայ: Բասկի ֆիքրը առ տնում, ընդորդ լինջ չես, ֆիքրն ջան կըկտորէ, սիրտ կը կտորի »:

բ) «Ալիզ-ջան, Թաւրիզ գնալուս լուրը լսէլատ տիրէլատ, ինչ անեմ, կգորդե թողնեմ, դամ Ջուղա, օրն բոլոր նստեմ ֆիքրը անեմ, սսեմ ետրար

է «Կանանց դաստիարակութիւն», թէ և չափազանց սահմանափակ ծրագրով և բիւտճէով:

Սակայն ինչքան էլ ոչորմեղի ծրագրով և բիւտճէով սկսուած լինի, այնու ամենայնիւ մեծ գործ է եղել և աւելի ևս մեծանում է, երբ աչքի առաջ ենք ունենում ժամանակը, խաւար միջավայրն ու չափազանց աննպաստ պայմանները:

1860 թիւին աշակերտութիւնների աւելանալովը կարիք է զգացւում դպրոցի շէնքը հետզհետէ ընդարձակելու և նոր սենեակներ աւելացնելու. ուստի գիմում են դարձեալ Մանուկ Յորդանանեանին, ինդրելով նրա աջակցութիւնը: Մանուկը յարգում է սոյն խնդիրը և անմիջապէս սկսեց իր նպաստ, որով հնարաւորութիւն է տրւում դպրոցի հոգաբարձութեանը նոր սենեակներ աւելացնելու և նոր աշակերտութիւններ ընդունելու:

Մանուկ Յորդանանեանը բացի օրիորդաց դպրոցի սահմանափակ բիւտճէն ապահովելուց, նպատակ է ունենում նաև՝ մեռնելիս իր ամբողջ հարստութիւնը կտակել նոյն դպրոցին: Սակայն զժբախտաբար, նա իր կեանքի վերջալուսին ձախորդութեան է հանդիպում և սնանկանում է: Այ-

տղէս էն դարիւր տեղն ինչ դարձաւ: Ազիլ, Աստուած պահի, դու մարդ ունեո, տեղդ բարեկամ ունեո, տուն ու տեղ ունեո, դու ինքդ կատարեալ քէֆանի տս, կարող աս քեզ կտաւորեո, քս մարդովն, քո տանովն խոշ կունեո: Աս քո մտան չեղեմ քեզ համար աւելի զանազանութիւն չունի, բայց եզբօրդ մօտն չեղեմ աշխատանքը կփշանայ, գտի տէր չի եղել, Տէրն ոչ արած մի տեղն ցաւի, տէր-տիրական չունի, դարիւր տեղն նազանին ջլտանս կփշանայ, Ազիլ ջան, այժմս խնդրումամ քեզանից, որ մի տխրել մտան իմ զնալն տս Թարիլդ: Թող գնամ, որ քո եզրայրն դարիւրութեան մէջ չփշանայ և ես մի միջոց որսաղամ, ուրտիս և դինջ աղբեմ, իմ քաշած նեղութիւններն մոռանամ, և ձեռս տոր ելի, շատ ունենամ, ամէն ժամանակ էլ մին ծաղկով քեզ խոշ անեմ:

Որչափ նմանութիւն է. Արովեանի զարհիկ սնին:

նուամենայնիւ, նա չէ մոռանում եղածի մի մասը կտակել ս. Կատարինեան օր. դպրոցին և միւս մասն էլ՝ դարձեալ Նոր-Ջուղայում հիմնուելիք մի Հոգևոր դպրոցի:

Մանուկ Յորդանանեանը մեռնում է 1879 թուին, 79 տարեկան հասակում:

1892 թուին նորեկ առաջնորդ Եսայի արք. եպս. Աստուածատրեանը վճարելով Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի պարտքը, աւարտում է նաև նոյն դպրոցի հսկայ շինութիւնը և ստորին դասարաններում հնուց մնացած գրաբար հայերէնի տեղը մտցնում մայրենի լեզուի դաստանդումը:

Յետոյ զգալով ժամանակի պահանջները, և քաջ ըմբռնելով սր Մանուկ Յորդանանեանի կտակած գումարի տոկոսներով ս. Կատարինեան օրիորդաց դպրոցը երկար ժամանակ չէ կարող իր գոյութիւնը պահպանել, ուստի նիւթականապէս միացնում է նրան Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի հետ և անուանում «Նոր-Ջուղայի ազգային երկսեռ դպրոցներ»:

Այս միացման բարերար հետևանքն է լինում այն, որ խառն եկամուտից հնարաւորութիւն է տրւում մտցնել Օրիորդաց դպրոցում նոր առարկաներ և աւելացնելով նոր ուսուցիչներ, աշխատել ուսման մակերևութիւնը որոշ չափով հաւասարեցնելու տղայոց դպրոցի հետ:

Մինչև 1898 թիւը ս. Կատարինեան օր. դպրոցի աշակերտուհիներն հեռզհեռէ այնքան աւելացած են լինում, որ ինչքան էլ մեծ սենեակներն երկուսի են դարձնում, ինչքան էլ այս ու այն անկիւնում նոր սենեակներ աւելաց-

նում, դարձեալ հնարաւորութիւն չէ լինում բոլորին ամփոփել միևնոյն դպրոցում: Ուստի յարմար է դառնում օրիորդաց դպրոցին կից՝ ս. Յովհաննու եկեղեցու բակի սենեակներն էլ ծառայեցնել դասարանների: Բայց դարձեալ հնարաւոր չէ լինում, կարգապահութիւն չէ պահպանում, դասախօսութեան համար անյարմարութիւններ են լինում, իսկ տաք եղանակին սւղղակի անտանելի դառնում:

Այսպէս ուրեմն, դաստիարակութեան պահանջները, որ այժմ բաւական փոխուած և բարդուած էին, պահանջում էին իրենց որոշ յարմարութիւնները, որոնց անհրաժեշտ էր գոհացումն տալ: Եւ ահա 1899 թուին Հոգաբարձութեան նախաձեռնութեամբ և առաջնորդ Մաղաքիա եպս. Տէրունեանի ջանքերով բացւում է մի հանգանակութիւն, որին բացի Նոր Զուգայեցիներից, նպաստում են նաև Հնդկահայերն ու Զաւահայերը և հաւաքւում է 4000 թումանաչափ մի գումար: *)

1900 թուին, Մանուկ Յորդանանեանի հիմնած դպրոցի 42-րդ տարում, կառուցւում է այժմեան «Ա. ԿԱՏԱՐԻՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՅ ԴՊՐՈՅԸ», որի դահլիճում փակցնւում է մի մարմարեայ արձանագիր Մանուկ Յորդանանեանի անունով, որպէս յիշատակ նոյն դպրոցի նախկին հիմնադրի: Իսկ Օրիորդաց նախկին դպրոցը իր ամբողջ կազմով, իր բոլոր սարք ու կարգով Կուսանոց վանքի նկուղներից փոխադրւում է այս նոր կառուցուած առանձին դպրոցը:

*) Հնդկաստանի, Զաւայի և Բրմաստանի նպաստները հանգանակում են Տէր Պսակ խաչ. քահ. Յակովբանեանցի ձեռքով:

1908 թուին ս. Կատարինեան օրիորդաց⁶ դպրոցի հաստատութեան 50-րդ տարին լրացած լինելով, առաջնորդ. փոխանորդ Հ. Բագրատ վարդապետ Վարդազարեանն ի նրկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ օրիորդաց դպրոցի դրամագլուխը մի շատ ողորմելի բան է, մտածում է տօնել 50-ամեայ յոբելեանը և առիթից օգտուելով՝ հանգանակութիւն բաց անել մի «անձեռնմխելի դրամագլուխ» գոյացնելու յօգուտ նոյն դպրոցի:

Հ. Բագրատ վարդապետի ծրագիրը յաջողութեամբ պրտակուում է: Մայիսի 25-ին շքեղ հանդիսակատարութեամբ տօնուում է ս. Կատարինեան օրիորդաց դպրոցի 50-ամեայ յոբելեանը *) և «անձեռնմխելի դրամագլուխ» անուան ներքոյ Նոր-Ջուղայում Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան վարչութեան ձեռքով և Հնդկաստանում ու Զաւայում՝ վիճակաւոր քահանաների ձեռքով հաւաքւում է 5000 թումանաչափ մի դրամագլուխ:

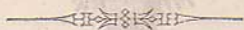
Սոյն գումարով 1911 թուին առաջնորդ Սահակ արքեպս. Այվատեանը Թումանեանց Թէհրանի ներկայացուցիչ Ալէքսան-խան Թունեանցի միջոցով, յաջողում է Զէլլէսուլթանի որդի Զէլալէ-դօվլէից Փէրիա գաւառի հայաբնակ Բոլորան գիւղը գնել Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ դպրոցների անունով, որով դպրոցների բիւտճէի վրայ տարեկան միջին թւով 1200 թումանաչափ աւելանում է:

*) «Նոր-Ջուղայի Արարիկ» 1908 թ. № 5:

Նոր—Ջուղայի Հայ-Կաթօլիկաց վանքը
իր կրթուած վարդապետների շնորհիւ, սկզբից
ի վեր՝ ժամանակ առ ժամանակ ունենում է
փոքրիկ դպրոցներ թէ վանքումը և թէ դուր-
սը մասնաւոր տներում: 1878 թուին Հ. Զա-
րուիլին վարդապետ Ս. Բաքէլեանի ջանքերով
կառուցուած է «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ» անունով մի տղա-
ւոց դպրոց և քիչ յետոյ էլ բացուած է օրիորդաց: Վերջինս
չառ կարճ կեանք է ունենում, որովհետեւ բաղկացած է լի-
նում միայն մի քանի կաթօլիկ հայերի աղջիկներից, որոնց
դուրս գալու հետ միասին փակուած է և դպրոցը: Իսկ
տղաւոց Ս. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը տասնուհինգ տարի
պահուած է որպէս Նոր-Ջուղայում այն ժամանակ գոյու-
թիւն ունեցող միւս դպրոցների չափ կրթութիւն մատու-
կարարող մի հաստատութիւն և բաւական թւով էլ աշա-
կերտներ է ունենում առաջները, սակայն Ազգ. Կեդրոնա-
կան դպրոցի կանոնաւորուելովը սկսում են աշակերտները
կամաց-կամաց նուազել, մինչև որ 1893 թուին բոլորովին
փակուած է: Երեք տարուց յետոյ նորից բացուած է, բայց
չուտով դարձեալ փակման դատապարտուած:

1903 թուին Հայ-Կաթօլիկաց պատրիարք Էմմանուէ-
լեանը թողնելով Նոր-Ջուղայի թեմը, վերջինս ընկնում է

Ուրմիոյ Լատին եպիսկոպոսութեան տնմիջական իրաւասութեան ներքոյ: *) Հետզհետէ գալիս են բաւական թւով վարդապետներ ու կոյսեր և իրենց ձեռքն առնում 1705 թուին կառուցուած վանքն ու եկեղեցին: Ապա բաց են անում ս. Գր. Լուսաւորիչ տղայոց դպրոցն և Կուսանոցում տեւելանում մի նորն՝ օրիորդաց համար:

Յրանսերէն լեզուն սովորելու նպատակով, միւս գրպրացներին՝ չլիաւորապէս բողոքականաց մօտից սկսում են նախ կաթօլիկ ծնողների երեխաները և յետոյ հայերից կամաց-կամաց հաւաքուել նորաբաց դպրոցները:

Աշակերտ-աշակերտութեան հետզհետէ բազմանալու շնորհիւ, անհրաժեշտ կարիք է գգացւում ձեռնարկելու նոր շինութիւնների: Ուստի Կուսանոցի շինութեան վրայ աւելցրւում է մի երկրորդ յարկ, իսկ Վանքի պարտիզում մի երկրորդականի նոր դպրոց տղայոց համար: Սոյն դպրոցի շինութիւնն աւարտելուց յետոյ, փակւում է ս. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը և իր ամբողջ սարքով տեղափոխւում այստեղ 1907 թուի Օգոստոսի 20-ին:

Կաթօլիկ միսիօնարութեան արդի երկսեւ դպրոցները իրենց յաջողութեամբ պարտական են վերատեսուչ հ. Է. Գրմուտի եռանդուն գործունէութեան, որ բացի Նոր-Ջուղայում հաստատած երկսեւ դպրոցներից, 1911 թուից սկսած Սֆահանում յատկապէս պարսիկ ժողովրդի համար հիմնում է մի այլ դպրոց «Սէթարէ-սօբհ» (Սրուսեակ) անունով:

*) «Հայաթիկըթ» 1904 թ. № 83:

1876 թուին բողոքական միսիոնարները հաստատում են Նոր-Ջուղայում մի տղայաց դպրոց, ուր անգլիերէն լեզուն սովորելու նպատակով սկսում են մեծ թւով երեխաներ յաճախել: Եւ իրաւ, մանաւանդ Պր. Հէնրու տեսչութեան օրով դպրոցը յառաջագիծութեան կողմից նախանձելի տատիճանի է հասնում և մի խումբ կրթութեամբ երիտասարդներ ընծայում Նոր-Ջուղային: Սակայն յետոյ, կամաց-կամաց կորցրնում է իր նախկին հմայքը, մինչև հասնում է մեր օրերը:

Տղայոց դպրոցի սկզբնաւորութիւնից քիչ յետոյ հաստատում են և մի օրիորդաց դպրոց, որ նոյնպէս ունենում է իր փառաւոր անցեալը, յատկապէս աշակերտութեան քանակի կողմից:

1905 թուից սկսած Միսիոնարութիւնն ընդարձակելով իր գործունէութեան շրջանը և միևնոյն ժամանակ նպատակ ունենալով բուն պարսիկ ժողովրդի մէջ գործել, կամաց-կամաց կենտրոնանում է Սֆահանում, հետեաբար և սահմանափակում է Նոր — Ջուղայի երկսեռ դպրոցները, մանաւանդ տղայոցը:

Սֆահանում մտադիր են կառուցանել ի միջի ալլոց և մի բարձրագոյն դպրոց (կոլլէջ), համապատասխան հռչակաւոր Հիւանդանոցին: Վերջինս իր մարդասիրական ծառայութեամբ ուղղակի պատիւ է բերում Քրիստոնէական կրօնին, որի սկզբունքները տարածելու կոչումն ունի Միսիոնարութիւնը:

Է.

Նոր - Զուղայի պատմութեան
մէջ «Վաճառականութիւն Զու-
լայեցւոց» գլխում 1702 թուին Մեծ-

Մէյդան թաղի «Խօջա-Նազա-
րէնց տասնակ» կոչ-

ուած մասում, յիշուած է Աւետ Քանանեան մի վաճառա-
կանի անուն: Ենթադրուած է, որ սա ի թիւս բազմաթիւ
այլ գաղթականների, Ժե.րդ դարի վերջերին թողած լինի
Պարսկաստանը և գաղթած Ռուսաստանի զանազան վայրեր:
Ենթադրուած է նոյնպէս, որ սոյն ազգատոհմի շառաւիղ-
ներից մէկն լինի և Հանգուցեալ Գէորգ Քանանեանը, որ
ծնուած է Ղզլարում 1834 թուին:

Գ. Քանանեանը նախնական կրթութիւնը ստանում
է Ստաւրոպոլի գիմնազիայում, իսկ 1854 թուին մտնում է
Մոսկուայի Համալսարանի պատմա-լեզուաբանական ֆակուլ-
տետը: Այս թուականներին Մոսկուայում հայ ուսանողնե-
րի սահմանափակ շրջանում կազմուած է մի գրական ընկե-
րութիւն, որի նպատակն է լինում տալ ժողովրդին դիւրամ-
բունելի ընթերցանութեան գրքեր և այդպիսով զարկ տալ
նորածին աշխարհիկ գրականական լեզուին: Ընկերութեան
երեք հիմնադիր անդամներից մէկն է լինում Գէորգ Քանա-
նեանը, որի անունն և ազգանունն սկզբնատառերը գրու-
նքում են նոյն ընկերութեան՝ «Գաւառ — Քաթիպա» ան-
ունն մէջ, որ և յետոյ դառնում է ընկերութեան աւե-
լի քանքարաւոր անդամի՝ բանաստեղծ Ռաֆայէլ Պատկա-

նեանի կեղծանունը:

1858 թուին Գ. Քանանեանը յաջողութեամբ աւարտելով պատմաբանական բաժանմունքը, պահուում է նոյն համալսարանում որպէս ուսուցչապետ պատմութեան: Պատրաստուելով մագիստրոսական քննութեան, Քանանեանը զբաղւում է միաժամանակ և պատմութեան դասաւանդութեամբ: Այս առարկային հիմնովին տիրապետելը, խօսելու ձիրքը, մեղմ և հեզահամբուր բնաւորութիւնը, ինչպէս և աշակերտների հետ վարուելու հմտութիւնը, միանգամից բարձրացնում են տաղանդաւոր մանկավարժին և նա շատ դասեր է ունենում Մասկուայի այն ժամանակուայ նշանաւոր դպրոցներում:

1861 թուին Լազարեան ճեմարանից հեռանում է բնիկ Նոր-Ջուղայեցի՝ պրոֆէսոր Մկրտիչ Էմիլը և նրա տեղը թափուր է լինում: Քսանհինգամեայ Գէորգ Քանանեանի թեկնածութիւնն է դրւում և նա մտնում նոյն ճեմարանը վերահսկիչի պաշտօնով: Քսան տարւոյ յետոյ Գ. Քանանեանը նշանակւում է Լազարեան ճեմարանի տեսուչ և այդ պաշտօնին անդաւաճան կերպով նուիրուած մնում է մինչև մահը:

Գէորգ Քանանեանը Լազարեան ճեմարանում 36 տարի պաշտօնավարելով, մտցնում է մի շարք կարևոր բարեփոխումներ և վերանորոգումներ թէ ուղղութեան, թէ ծրագրի և թէ շինութեան կողմից, որով յաջողւում է բարձրացնել նոյն ճեմարանի դիրքը, սր մինչև իր օրերը մօտեցել էր կորցնելու նախնական բնաւորութիւնը և իջնելու հասարակ դպրոցի:

Կատարեալ վստահութիւնը և յարգանքը դէպի դասատուների դործունէութիւնը, մշտական պատրաստակամու-

Թիւնը լսելու ամենքի կարծիքները, հակադիր հայեացքները հաշտեցնելու ունակութիւնը և պատահած պառակտումը մտրեցնելու յատուկ տակտը Գէորգ Քանանեանին սիրելի են դարձնում Լազարեան ճեմարանի բոլոր ուսուցիչներին։ Նրանցից ամեն մէկը աշխատում է խաղաղ և աշխուժ, իմանալով որ կա մէկը իր արժանիքը զնահատող և առ հարկին իրեն օգնութեան հասնող։

Գէորգ Քանանեանը իր ժամանակի ստների համար լինում է մի գթած և խնամող հայր։ Նա ճանաչում է ոչ միայն ամենքին, այլ և այն շրջապատը, այն միջավայրը, որից դուրս էր եկել երեխան։ Ընտանիքից և հայրենիքից կտրուած և հեռու օտարութեան մէջ ընկած դժբախտ երեխաները մի առանձին վստահութեամբ են մօտենում իրենց սիրելի տեսուչ Գէորգ Քանանեանին՝ իրենց կարիքներով և վշտերով, հաւատացած լինելով, որ անպայման կը վայելեն նրանից խորհուրդ և պաշտպանութիւն, սէր և համակրութիւն։

Գաղտնի խորհրդական տեսուչ Գէորգ Քանանեանը այնքան տարուած է լինում Լազարեան ճեմարանով և այնքան նուիրուած է լինում դաստիարակչական վեհ գործին, որ ժամանակ չէ գտնում գրելու, թէև ունենում է առաջնակարգ գրական տաղանդ։ Նրա տպագրուած աշխատութիւնների մեծ մասը վերաբերում է Լազարեան ճեմարանին և Տաճկահայութեան, որի ճակատագրով նա սկսում է հետաքրքրուել դեռ 1865 թուին — Զէլթունցիների ապստամբութեան ժամանակ և որի նկարագրութեանը նուիրում է մի շարք յօդուածներ։

Անօրինակ չարիքը որ պայթեց դժբախտ տաճկահայերի գլխին և բոլս մամուլի մի քանի օրգանների թշնամա-

կան վերաբերմունքը դէպի հայերը, ստիպում են Գ. Քանանեանին մի ընդարձակ պատմական տեսութիւն գրել Ռուսաստանի՝ Ալէքսէյ Միխայլովիչի և Պետրոս Մեծի ժամանակից հայերի հետ ունեցած յարաբերութիւնների վրայ և դրանով լուսաբանել Հայկական հարցը, սակայն անագորոյն մահը զրկում է նրան այս կարևոր աշխատութիւնն աւարտելու հնարաւորութիւնից և նա մեռնում է 1897 թուի Յունիսի 4-ին: *)

Գ. Քանանեանի մահուամբ Հայութիւնը կորցնում է մի տնձնագորհ և տաղանդաւոր մանկավարժ, Լազարեան ճեմարանը՝ մի սրտացաւ և քրտնաջան տեսուչ, իսկ նոյն ճեմարանի աշակերտութիւնը՝ մի բարի, հոգատար և խնամող հայր:

Գէորգ Քանանեանը մի իղձ, մի վտափազ է ունենում, այդ այն է, որ հայաբնակ որ և է վայրում մի դպրոց հիմնէ. սակայն իրեն միայն յայտնի պատճառներով, այդ բանը նրան չի յաջողում կենդանութեան ժամանակ:

1899 թուին տ. Վառվառէ Քանանեանը վճռում է իրագործել իր անմոռանալի ամուսնու ջերմ ցանկութիւնը: Իսկ որովհետեւ այդ ժամանակ Գօլիցիինեան հայակեր քաղաքականութեան շնորհիւ Ռուսաստանում հայոց դպրոցները փակուել էին և հետևապէս նոյն տեղը մի նոր դպրոց բաց անելու մասին մտածելն անգամ աւելորդ էր, ուստի վճռում է այդ դպրոցը բաց անել Պարսկաստանի հայաշատ քաղաքներից մէկում:

Իիմուսներ են լինում տ. Քանանեանին Պարսկաստանի մի քանի կենտրոններից, խնդրելով իրենց մօտ բաց անել դպրոցը: Տիկին Վ. Քանանեանը տատանւում է, ռոտեղ ար-

*) Գր. Զանգեանի «Ներայրական օգնութիւն» էջ 640:

դեօք հիմնել, որ թէ նպատակալարմար լինի և թէ անհրա-
ժեշտութիւնն աւելի զգալի:

Երկար մտածելուց յետոյ, անձամբ դիմում է ս. Էջմի-
ածին և սոյն կարևոր խնդրի առթիւ հայցում է Վեհ. Կա-
թողիկոսին, որ բարեհաճէ որ և է պաշտօնով Մոսկուայում
գտնուող հ. Բագրատ վ. Վարդապետանին ուղարկել Նոր—
Ջուղա, որպէսզի ուսումնասիրելով Պարսկաստանի հայա-
բնակ կենտրոնները, ուր որ յարմար կը դառնայ ըստ իր հա-
լեցողութեան, խորհրդատրէ իրեն իր ցանկացած դպրոցը
հիմնելու:

1900 թուի վերջերին երջանկալիշատակ Խրիմեան հայ-
րկի կոնդակով և յանձնարարութեամբ հ. Բագրատ վարդա-
պետը գալիս է Նոր—Ջուղա որպէս Առաջնորդական փոխա-
նորդ: Նա ի մօտոյ ծանօթանալով Նոր—Ջուղայի տեղա-
կան պայմաններին հետ և ի նկատի առնելով այն հանգա-
մանքը, որ թէև ամենաշատ հայ աշակերտութիւն ունեցող
վայրն է ամբողջ Պարսկաստանում, սակայն եղած ազգ.
դպրոցները (այն ժամանակուայ) բիւռճէի խիստ սահմանա-
փակ լինելուն շնորհիւ՝ անկարող պիտի լինին ժամանակի պա-
հանջներին գոհացումն տալ, հետևապէս ապագայում անկ-
ման դրութեան են հասնելու ի մեծ ուրախութիւն օտար
մրցակիցների: Ուստի գալիս է այն եզրակացութեան, որ
Նոր—Ջուղան իր մի շարք ազգային հաստատութիւններով
ամենալարմար տեղն է Պարսկաստանում Գէորգ-Քանանեան
դպրոցը հիմնելու: 1901 թուի Հոգաբարձական ժողովներում
մշակում է կանոնադրութեան գլխաւոր կէտերը և գործի
դրութիւնը մանրամասնաբար զեկուցանում տիկին Վ. Քա-
նանեանին: Յարգելի Տիկինը բոլորովին փոտահացած հ. Բա-
գրատ վարդապետի ցուցմունքներին ու հրահանգներին, ըն-

գունում է իր հիմնելիք դպրոցը բաց անել Նոր-Ջուղայում, յատկացնելով հանգ. ամուսնու՝ Գէորգ Քանանեանի թողած 47,000 ռուբլի գումարը այդ նպատակին (40,000 իբրև անձեռնմխելի գրամագլուխ, իսկ 7000 դպրոցի շինութեան համար):

Քանի որ Գէորգ-Քանանեան դպրոցը վերջնականապէս հաստատելու համար երկու կողմից դեռ կային մի քանի կէտեր, որոնք պիտի պարզաբանուէին, իսկ նամակագրութեամբ էլ գժուար էր լինում և գործը ձգձգուում, անհրաժեշտ է համարում որ հ. Բագրատ վարդապետը վերադառնայ ս. Էջմիածին և Մոսկուա, անձամբ բանակցելու դպրոցի հիմնադիր տ. Վառվառէ Քանանեանի հետ, որ ցանկանում էր օր տաջ տեսնել իր նպատակը իրագործուած:

Որովհետեւ յարգելի Տիկինը ցանկութիւն է ունենում իր հիմնելիք դպրոցը տալագայում ընդարձակել, միջնակարգ դարձնել և գործնական գիտութիւններ ևս մտցնել, ուստի համաձայնում է շինութեան համար յատկացրած 7000 ռուբլի գումարն աւելացնել: Իսկ Հոգաբարձութեան յայտնած մանրամասն տեղեկութիւնների հիման վրայ՝ Մոսկուայում ճարտարապետի ձեռքով կազմել է տալիս տալագայ շէնքի յոտակագիծն ու նախահաշիւը:

1902 թուին Գէորգ-Քանանեան դպրոցի կանոնադրութեան գլխաւոր հիմքերը մշակուում և Վեհ. Հայրապետից վաւերացրւում են Ս. Էջմիածնում Յունիս 6 թուակիր մի սրբատառ կանդակով: *)

Նոյն թուի վերջերին հ. Բագրատ վարդապետը վերադառնում է Նոր-Ջուղա, որպէս Առաջնորդական Փոխանորդ և

*) Հանդիսաւոր կերպով կարգացւում Նոր-Ջուղայի Ս. Ամենափրկչեան Վանքում Գեկտ. 22-ին:

միևնույն ժամանակ Թեմական վերատեսուչ դպրոցների և Ներկայացուցիչ տ. վ. Քանանեանի: 1903 թուի դարնանը ձեռնարկուած է Վէտրգ-Քանանեան մանկապարտէզի և երկ-դասեան դպրոցի շինութեան գործը և 1905 թուին աւարտուած է, մօտ. 11,000 թուման ծախսելով: *)

Այսպէս, 1901 թուից սկսած Վէտրգ Քանանեանի իշատակին հաստատուած է Նոր-Ջուղայում «ԳԵՈՐԳ-ՔԱՆԱՆ-ՆԵԱՆ ԴՊՐՈՅԸ» և 40,000 ռուբլի զրամագլխի տարեկան 2000 ռուբլի տոկոսն ուղարկուած է շարունակաբար մինչև 1904 թիւը, երբ տ. վ. Քանանեանը կանխաւ յայտնած իր ցանկութեան և Հոգաբարձութեան խնդրանոց համաձայն՝ բարեհաճում է ամբողջ զրամագլուխը փոխադրել Նոր-Ջուղայ Օրուայ թանգ կուրսով՝ ստացուած զրամագլուխը փոխանցուած է պարսկական դրամի և վրան աւելացնելով տոկոսի մի մասը լինում է 25,000 թուման, որ ապահովացրուած է Սփահանի Կայսերական բանքում:

1905 թուի Սեպտ. 26-ին շքեղ հանդիսաւորութեամբ կատարուած է դպրոցի բացման հանդէսը և Ազգ. Կեդրոնական ու ս. Կատարինեան դպրոցների աշակերտ-աշակերտուհիները մինչև Բ. դասարանը տեղափոխուած են Վէտրգ Քանանեան դպրոցը, որ Հայրապետական սրբատառ կոնգակով յարգելի տ. վ. Քանանեանի կողմից նուիրաբերուած է ազգին իր հոյակապ շինութեամբ ու 25,000 թուման զրամագլխով և միանում Նոր-Ջուղայի Ազգային երկսեռ դպրոցների հետ:

*) Սոյն դամարի 1000 թումանովը գնուած են երկու տներ, շէնքի տեղն ընդարձակելու համար:

ԿՈՆԴԱԿՒ ՊԱՏՃԷՆԸ

ԿՐՏԻՉ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍԱՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Ա. ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԷԶՄԻԱՆՆԻ

Տամբ զայս Կոնդակ հաստատութեան առ յառաջն ի դործագրութիւն յանուն Տ. Թեմակալաց վիճակին Պարսկ.-Հնդկաստանի, Փոխանորդաց նոցին, Առաջնորդական Խորհրդարանին Զուղայու, Թեմական Վերատեսչաց, Հոգաբարձուաց Կպրոցաց և համայն ժողովրդին հայոց վասն նորոգ բացեալ Կպրոցին յանուն՝ և ի յիշատակ ի Տէր հանգուցեալ Կաղանի Խորհրդական Գէորգայ Քանանեան:

Յիշատակաց արժանին՝ հիմնադիրն Գէորգ-Քանանեան Կպրոցին վիճակիդ՝ Պետական Կաղանի Խորհրդական Գէորգ Քանանեան, իբրև ճշմարիտ հալ և իբրև հարազատ զաւակ մօրս լուսոյ Ս. Էջմիածնի, զգացեալ զպարսոս իւր առ

ազգն և եկեղեցին ի վերջին ամս իւր ցանկացեալ էր բա-
նալ Դպրոց մի ազգային ի կարեւոր կեդրոնի միում յազգս
լուսաւորութեան, կրթութեան և զատիարակութեան կա-
րօտաւոր հայ մանկուոյն, յանձնելով զիրազործումն ցան-
կութեան իւրոյ՝ տիկնոջ իւրում: Յետ մահուան հանգսցե-
լոյն, բարեպաշտուհի ամուսին նորին Գերագնուհի տիկին
Վառվառէ Քանանեան՝ իբրեւ հաւատարիմ աւանդապահ ա-
մուսնոյն իւրոյ և կատարող կամաց հանգուցելոյն, սրբութեամբ
կատարեաց զփափագ ամուսնոյն, տալով քառասուն եօթն
հազար ըուբլի յայն նպատակ: Եւ ընկալեալ ի Մէնջ զհրա-
ման և զօրհնութիւն ի գործ ձեւնարկութեան Դպրոցին՝
որոշեաց բանալ զայն ի Նոր-Ջուղա, յանձնելով զայն հոգ և
հսկողութիւն Փոխանորդի Սուսնորդի վիճակիդ և միաբա-
նի Սայր Աթուոյս Հոգեշնորհ Տ. Բագրատ Վարդապետի վար-
դադրեան: Արդ՝ որ տուաք զհաւանութիւն մեր և զհա-
ճութիւն յազգս բացման Գէորգ-Քանանեան Ուսումնարա-
նին ի քաղաքիդ Ջուղայու յիրանեան աշխարհիդ՝ ընդ հովա-
նեաւ Նորին Արեգակնափայլ Մեծութեան Սուզաֆֆար-էդ-
դին Շահնշահին և Յաջորդաց Նորին Ինքնակալացն Իրանի,
պարտիս Մեր համարիմք սովին Հայրապետական Կոնդակաւ
հաստատել և տալ զծրագիրն Դպրոցին յանփոփոխ գործա-
դրութիւն յապագային:

ա). Մեծարգոյ տիկին Վառվառէ Քանանեանի ցանկու-
թեան համաձայն Նոր-Ջուղայի կեդրոնական և յարմարաւոր
տեղում պիտի կառուցուի նրա ամուսնու թողած դրամով
մի նոր շէնք «Գէորգ-Քանանեան» Դպրոցի համար:

բ). Այդ Դպրոցի շէնքն լինելու է եկեղեցական սեփա-
կանութիւն՝ մահմէդականաց օրէնքի համաձայն վախճի:

գ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցի պահպանութեան հա-

մար տիկին Վառվառէ Քանանեանը՝ ի յիշատակ իւր ամուսնու Գաղանի Խորհրդական Գէորգ Քանանեանի և նրա ցանկութեան համաձայն, նուիրում է քառասուն հազար ռուբլի (40,000 ռ.), որ թողել է իր ամուսինը այդ նպատակով, (բացի դպրոցի շէնքի համար յատկացրած գումարից):

դ). Գպրոցի պահպանութեան համար յատկացրած ամբողջ գումարը պիտի մնայ անձեռնմխելի դրամագլուխ Գէորգ-Քանանեան Գպրոցի անունով միանգամայն ապահով Դրամատան մէջ՝ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի, Հիմնադրի (իսկ մահուանից յետոյ Կաթողիկոսարների) և Գպրոցի Հոգաբարձական մարմնի հսկողութեան և պահպանութեան տակ: Եթէ հարկ լինի այդ դրամագլուխը հանել մի դրամատանից և գնել Ռուսաստանի կամ արտասահմանի այլ ապահով դրամատան մէջ և կամ գնել մի ապահով և շահաբեր կալուածք, այդպիսի բոլոր պատասխանատու գործողութիւնները պիտի կատարուին Հիմնադրի (Կաթողիկոսարների) և Քանանեան Գպրոցի Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ և Վեհափառ Կաթողիկոսի թուրուութեամբ:

է). Գէորգ-Քանանեան Գպրոցը առաջժամ երկդասեան է (հինգ տարուայ դասընթացքով), երկեսն մանկապարտէզով, իսկ ապագայում, երբ Գէորգ-Քանանեան Գպրոցի նիւթական միջոցները կընեցեն, հետզհետէ պիտի բացուին յաջորդ դասարաններ և ո, և դառնայ միջնակարգ դպրոց գործնական առարկաներով:

զ). Գէորգ-Քանանեան Գպրոցը առաջժամ լինելով երկդասեան, ծառայում է իբրև նախակրթական մասն Եոր-Ջուղայում գոյութիւն ունեցող Կեդրոնական Գպրոցի, վերջինի հետ կապ ունենալով ծրագրի միութեամբ և յաջորդականու-

Թեամբ: Գ.-Քանանեան Դպրոցը միշտ պիտի պահպանէ իր ինքնուրոյն գոյութիւնը:

է). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը ընդ միշտ անփոփոխ պահելով իր անունը, գտնուելու է ազգիս Վեհափառ Կաթողիկոսի և Թեմական Առաջնորդի հսկողութեան և հովանաւորութեան տակ, բայց կառավարուելու է ընտրած Հոգաբարձական մարմնի ձեռքով:

ը). Հոգաբարձական մարմինը բաղկացած պիտի լինի ութը (8) անդամներէց, սրոնք պիտի ընտրուին Նոր-Ջուղայի եկեղեցիների ծխականների կանոնաւոր ժողովում, որ կաշառու է Թեմական Առաջնորդի նախագահութեամբ:

ը). Հիմնադիր տիկին Վառվառէ Քանանեանը պատուաւոր Հոգաբարձուհի է Գ.-Քանանեան Դպրոցի:

ժ). Տիկին Վառվառէ Քանանեանը իրաւունք ունի ընտրել և նշանակել Փոխ-Տեսուչ Գ.-Քանանեան Դպրոցի համար՝ իւր և դպրոցի Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ, իսկ նրա մահուանից լետոյ՝ Կոտակատարների և Հոգաբարձութեան:

ժա). Ի նկատի ունենալով, որ Գէորգ-Քանանեան Իըպրոցը բնականաբար շատ մօտ կըլինի Հիմնադրի սրտին, Հոգաբարձութիւնը իր պարտքը կըհամարի միշտ խորհրդակցել նրա հետ այն ամեն կարևոր խնդիրների մասին, որոնք կարող են նպաստել Գ.-Քանանեան Դպրոցի բարեկարգութեանն և լստաջողիմութեանը ըստ ուսումնականի և ըստ անտեսականի:

ժբ). Հոգաբարձութիւնը ընդհանուր լինելով Նոր-Ջուղայի երկսեռ դպրոցների համար, իւրաքանչիւր ուսումնական տարավերջին, ինչպէս Գէորգ-Քանանեան Դպրոցի, նոյնպէս Ջուղայի միւս Դպրոցների հաշիւները պիտի ապագրի

և ներկայացնի Ազգիս Վեհափառ Հայրապետին, Առաջնորդին և հասարակութեան ի քննութիւն: Այդ հաշուի հետ միասին Հոգաբարձութիւնը պիտի ուղարկէ Գ.-Քանանեան Դպրոցի մանրամասն հաշիւները և ուսումնական տեղեկագիրը տիկին Վառվառէ Քանանեանին:

ՃԳ). Առաջնորդական Փոխանորդ և Դպրոցների Վերատեսուչ Տ. Բագրատ Վարդապետ Վարդազարեանը լինելու է ներկայացուցիչ Հիմնադրի կողմից և ունենալու է ձայն հոգաբարձական ժողովում. իսկ նորա բացակայութեան ժամանակ, հիմնադիր տիկին Վառվառէ Քանանեանը իրաւունք ունի ներկայացուցիչ ընտրել Հոգաբարձութեան անդամներից մէկին և կոմ որ և է ձեռնհաս անձին Զուլալից:

ՃԴ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը, ինչպէս և Զուլալի միւս դպրոցները միշտ գրուած պիտի լինին ազգային գօրեղ հիմքերի վերայ և կազմակերպուած ժամանակակից մանկավարժական պահանջների համաձայն:

ՃԵ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը հետզհետէ վերածելով միջնակարգի, ծրագրի մէջ (բարձր դասարաններում) պիտի մացնել գործնական գիտութիւններ (արհեստագիտական, առևտրական, և երկրագործական բաժինով տեղական պայմանների համաձայն):

ՃԶ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցում, ինչպէս և Զուլալի միւս դպրոցներում, Հայոց լեզուն, Հայոց պատմութիւնը, Հայոց գրականութիւնը և Հայոց եկեղեցական պատմութիւնը անհրաժեշտ առարկաներ պիտի լինեն:

ՃԷ). Գ.-Քանանեան Դպրոցում բոլոր առարկաները պիտի դասախօսուեն Հայոց լեզուով, բացի օտար և Պետական լեզուներից:

ՃԸ). Ն.-Զուլալի դպրոցները կունենան մի ընդհանուր

Տեսուչ (Հոգաբարձական ժողովի ընտրութեամբ). իսկ Քանանեան Դպրոցը առանձին փոխ-տեսուչ, որոնք պիտի լինին Հայ Լուսաւորչական:

Ժբ). Տեսուչը Ք.-Քանանեան Դպրոցի վերաբերմամբ կարգադրութիւն տնւմ է անպատճառ փոխ-տեսչի հետ խորհրդակցելով և նրա միջոցով:

ի). Տեսուչը Հոգաբարձական ժողովի տնգամ է և ունի մի ձայն, իսկ երբ խնդիրը վերաբերում է Քանանեան Դպրոցին, փոխ-տեսուչն ևս ներկայ պիտի գտնուի Հոգաբարձական ժողովին նոյն իրաւունքներով:

իա). Բոլոր ուսուցիչները պիտի ունենան բարձրագոյն կամ միջնակարգ կրթութիւն և լինին Հայ:

իբ). Տեսուչը, փոխ-տեսուչը և ուսուցիչները իբրև մանկավարժական մարմին՝ անկախութիւն պիտի ունենան կրթական և մանկավարժական խնդիրներում, անշուշտ ղեկավարուելով դպրոցների համար մշակուած ծրագրով և կանոնադրութեամբ, որ վաւերացրած կլինի Ծալրագոյն Հոգևոր Իշխանութեան կողմից:

իգ). Եթէ ապագայում պայմանները փոխուելով, հարկ լինի փոխադրել Ք.-Քանանեան Դպրոցը Ն.-Ջուղայից՝ Հայաստանի մի ուր և է բազմաժողով քարտաշար կեդրոն, այդպիսի դէպքում այդ որոշումը պիտի կայանայ ԱԼՀ. Կաթողիկոսի, Կաթողիկոսարանի և Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ:

իդ). Ամեն տարի Սեպտ. տմսին Ա. Գէորգ-Զօրավարի տօնին պիտի մատուցանել պատարագ ի յիշատակ հանգուցեալ Գէորգ Քանանեանի և կատարել հոգեհանգիստ Ն.-Ջուղայի Ամենափրկչեան Վանքում, կամ Ա. Գէորգայ Եկեղեցում, ուր ներկայ պիտի լինեն Քանանեան Դպրոցի ուսուցիչներն ու աշակերտները:

ի), Հիմնադիրը (կամ Կառկալատարները) իրաւունք ունի ուղարկել մի ներկայացուցիչ՝ անձամբ մօտից ծանօթանալու համար Ք.-Քանանեան Բարոյի հետ և զեկուցանելու: Հաստատելով զվերոյգրեալ ծրագիր, Մեք լիալոյս եմք, զի Գերապաւիւ Աթուակալք Ն.-Ջուղայի, Բարեշնորհ Փախանորքք, Խորհրդարան Առաջնորդարանից, սրպէս և Հոգարարձուք և Տեսուչք՝ սեպուհ պարտիս ինքեանց համարեցեն սրբութեամբ և անթերի կատարել կէտ առ կէտ զյօդուածս ծրագրին, որ ի Կոնդակիս, առ ի արգիւնաւոր և յաւատե կացուցանել զգարոցն ըստ ցանկութեան ազգասէր հիմնադրին և բարեպաշտոհի տիկնոջ, որ ունի հաստատապէս զգիտաւորութիւն ընդարձակելոյ զայդ հաստատութիւն, ազահովելով նորանոր նաւիրատուութեամբ լիւրմէ կոյմանէ ի պէտս գործնական զիտելեաց, նախանձելի յաչս հալ ազգին հանգիսացուցանելով, որով և փառաւորեցին հոգիք հիմնադրացն յերկինս և օրհնեցին լիշատակք նոցին յոգացոյ յազգս: Եւ Մեք մաղթելով ի Տեառնէ զհանգիստ հոգւոյ հիմնադրին և արեւշատութիւն գերազնուհի տիկին Առվառեայ Քանանեան՝ իրազործողի զկամս ամուսնոյն, ազօթեմք, զի Տէր Աստուած յարատե պահպանեսցէ զայդ նոր ուսումնարանդ վասն ազգիս մերոյ և փոքրեանց մերազնէից. զօրացուցէ Փրկիչն զաշխատաւորս և զվաստակաւորս, զհոգարարձուս և զինամակալս ազգային հաստատութեանդ այդորիկ: Յիշատակն արգարոց օրհնութեամբ լիշեսցի, և օրհնութիւն Աստուածային հանգերձ պահպանութեամբ Աջոյն Ս. Լուսաւորչին ի վերայ հաստատութեանդ եղիցի, ամէն:

Մ Կ Ր Տ Ի Չ

Կարուղիկոս Ամեկայն Հայոց

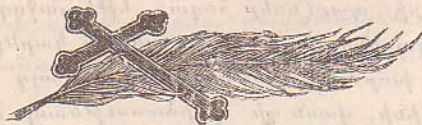
ի 6 Յունիսի 1902 ամի
և ըստ Տումարիս ՌԵՄԲ.

ի Հայրապետութեան Մերում թ. ամի,

յԱրարատեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, — ի վարդաշապատ թ. 871

Առկատի Հայութեան մէջ իր բարեգործութեամբ յայտնի՝ Ազնւոհի տ. Վառվառէ Բանասեանը Նոր-Ջուղայի Ռէսորգ Բանաւեան դպրոցի հետ միաժամանակ հ. Բազրատ վ. Աւրդազարեանի միջոցով բարեհաճում է հիմնել Փէրիա գաւառի Նամակերտ գիւղում և մի գիւղական դպրոց «Յովնանեան» անունով ի լիշատակ իր ծնողաց։ Սոյն դպրոցի շինութեան համար ևս նուիրարբերում է 800 ուսւրլի. ստիպն որովհետեւ այդքան գումարով հազիւ հնարաւոր է լինում մեծ ծրագրով հիմնած դպրոցի շինութեան կէսը միայն աւարտել, ուստի ս. Ամենափրկչեան վանքի միաբան և նոյն գաւառի հոգնոր հովիւ՝ հ. Եգնիկ վ. Երկարակեցեանն աշխատում է գիւղացիներից հանգանակութեամբ և զանազան աղբիւրներից հազարով լրացնել հսկայ շինութիւնը, որ այսօր պատիւ է բերում նոյն գաւառի Հայութեան և միևնոյն ժամանակ ծառայում է իբրեւ Փոխանորդարան թեմիս Հոգեւոր իշխանութեան Փէրիայի ներկայացուցչի։

Իսկ յարգելի Տիկինը նոյն դպրոցի գոյութիւնը պահպանելու համար յատկացնում է 4000 ուսւրլի, որ ապահովացրել է Եղբ. Թումանեանց Թէհրանի առևտրական տանը և որի եկամտով կառավարւում է Յովնանեան դպրոցը։ *)

*) Տիկին վ. Բանասեանը Նոր-Ջուղայի « Գ. Բանասեան » և Նամակերտ գիւղի « Յովնանեան » դպրոցների գոյութիւնը ապահովելուց զատ, հոգում է և նրանց բարեգործութեան մասին, ուղարկելով սեղան-նստարանները ու կահ-կարասիների ծախքերը և նուիրելով զանազան իրեն — մողական-լապտեր, երկրագունդ, թանկագին զրբեր, հանգ. Գ. Բանասեանի, հ. Բաշրատ վարդապետի և իր մեծազիր պատկերները, մանկապարտեղի նիւթեր-խալալիքներ և այլն։

1900 թուին առաջնորդ Մաղաքիա եպս. Տէրունեանը Ս. Կատարինեան օրիորդաց զըպրոցի հետ միասին ձեռնարկում է և մի Հոգևոր գիշերօթիկ դպրոց բանալ Ամենափրկչեան ս. վանքի ծուցումը, յատկապէս գիւղացի քահանայացու պատանիներին ձրիաբար կրօնական կրթութիւն տալու համար: Այս իսկ նպատակով հանգանակում է մի հազար թումանաչափ գումար և իր ձեռնարկի մասին տեղեկագրում ս. Էջմիածին:

Հոգելոյս Խրիմեան Հայրիկը խորհրդաւորում է ի միջի ալոյց և հետեւեալը.

«Յիւր իբրեւ գիշերօթիկ ընդունուին զեղացւոց մանուկներ, անշուշտ քաղաքացւոց ազքատ մասն կամ դանուած որբերն ևս պիտի ստիպուիք ընդունել, սրով երթալով կը ծանրաբեռնի դպրանոցի վիճակը և անհնարին կը դառնայ շարունակել: Արդեօք կարելի կըլինի որ գիւղացի աշակերտներ քաղաքացւոց տներ պատսպարուին, գիւղացիք նոցա հայ և ուրիշ պարէններ հոգան. եթէ յաջողի այս բան, յայնժամ գեղացիներէն աւելի աշակերտ կարելի է ընդունել:

Եւ խորհուրդ կուտամ Ձեզ, որ այդ դպրանոց գիշերօթիկ չըլինի, վասն զի փորձառութեամբ գիտեմ թէ քանի զժուարին և տաժանլի է և բարոյապէս ևս օգտակար չէ: Դժուարութեան բոլոր հանդամանքներ պէտք է խեղամտութեամբ կշռէք և ապա ձեռնարկէք ի գործ. յուշ առնեմ Ձեզ Աւետարանի նախահաշւոյն առակը թէ «այսոս այս սկսաւ առնել և ոչ կարաց կատարել»: Կատարոյն ևս է գիւղացի աշակերտաց համար մասնաւոր վճարումներ անել և քաղաքի

մէջ դանուած համեստ և պարկեշտ բնուանեաց յանձնել ի պահ, քան թէ աւելի ևս ծախսելով գիշերօթիկի մէջ պահել » :

Մաղաքիա եպիսկոպոսը իր հանգանակած հազար թուման գումարը ապահովացնում է և Վանքի գաւթում փակցնում «Հոգեւոր դպրոցի» տնօնով մի արձանագիր, ապագայում նման մի դպրոց բանալու յուսով, իսկ ինքը հեռանում Նոր Զուղալից:

1901 թուին Ազգ. երկսեռ դպրոցների Հոգաբարձութիւնը բարձր գոտարանների աշակերտներին գրօթ ազգեցութիւնից ինպառ հեռացնելու նպատակով, Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի երկրորդ յարկի սենեակներումը բաց է անում 14 հոգուց բաղկացած մի գիշերօթիկ դպրոց, որ երկու տարի միայն տեւելուց յետոյ աշակերտներէ սակաւութեան պատճառով փակում է:

1907 թուին Հոգեւոր Իշխանութիւնը Ազգ. երկսեռ գըւրոցների Հոգաբարձութեան հետ միասին Մաղաքիա եպիսկոպոսի հանգանակած և ապահովացրած գումարի տոկոսները միացնելով Մանուկ Յորգանանեանի նոյն նպատակով նախապէս կառկած դրամագլխի տոկոսին, որոշում է բաց անել Հոգեւոր գիշերօթիկ դպրոց, բացառապէս դաւառներին զարգացած քահանաներ և ուսուցիչներ տալու գիտաւորութեամբ:

Սակայն, սրովհետեւ Վանքումը յարմարաւոր շէնք չըկար, ուստի նոյն Հոգեւոր գիշերօթիկ դպրոցը ղետեղւում է Ազգ. Կեդր. դպրոցի երկրորդ յարկումը, ուր մի անգամ ևս գիշերօթիկ դպրոցի փորձ եղել էր արդէն բարձր դասարանների աշակերտութեան համար: Այսպէս 1907 թուին 20

Հոգուց բաղկացած զաւառացի աշակերտներ չամար բաց-
ւում է դպրոցը, որ և տակաւին շարունակւում է:

Բառուխալի Հայ ազգային հաստատութեանց վարչու-
թիւնը սկզբունքային տեսակէտից դէմ լինելով գաւառացի
աշակերտների գիշերօթիկ պահելուն, և ցանձնալով հանդ.
Սանուկ Յորգանանեանի կտակը տառայի կերպով գործա-
դրուած տեսնել — ալի է, ունենալ մի դպրոց, ուր կրթուին
միայն այնպիսիներ « որոնք արգէն տարտել են դպրոցական
կեանքն և փափագ են յսլտնում հոգևորական ուսում ստա-
նալու և քահանայ դառնալու համար», 1913 թուից անորոշ
ժամանակով դադարեցնում է յիշեալ բաւերարի կտակած
գումարի տոկոսների առաքումը: *)

Առաջնորդ Սահակ արքեպս. Ալվատեանը Հոգևոր դպր-
ոցի տնտեսով եղած գումարներովը վաղօրօք Խօյգան և
Բոլորան հայ գիւղերից մի մասն գնած լինելով, Հոգևոր Իշ-
խանութիւնը հնարաւորութիւն է ունենում յիշեալ կալ-
ուածքներից գոյացած արգիւնքով գեռ պահպանել Իշխերօթիկ
դպրոցի գոյութիւնը, սահմանափակ թւով աշակերտներ
ընդունելով, միջոց ունեցողներից մասնաւոր ծախք վեր-
ցընելով և դպրոցը փոխադրելով ս. Ամենափրկչեան վանքը:

Հնգկարնակ հարուստ Նոր-Ջուղայեցիները ի գէմս պա-
րսնայք Աթթ Պօղոսեանի և Պետրոս Կրէտեանի, վերջերս
ցանկութիւն են յայտնել և բանակցութեան մէջ են, ինչ-ինչ
պայմաններով իրենց հայրենիքի՝ Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ
դպրոցներին յատկացնել մի պատկառելի գումար, որով հնա-
րաւոր լինի Ազգ. Կեդրոնական դպրոցն ամբողջովին գիշե-
րօթիկ դարձնելու:

*) «Տեղեկագիրը» Վարչ. Հայ ազգ. հաստատութեանց Բառուխալի 1912 թ. էջ 12:

1905 թուին Ազգ. երկսեռ զբոս-
րացների Հոգաբարձութիւնը նկատե-
լով որ Նոր-Ջուղայի պէս մի տեղում
չկան այնպիսի շահաւէտ գործեր, ո-
րոնցով կարելի լինի ապրուստ հալ-
թալթել. որոշում է հիմնել մի կա-

նանաւոր «Արհեստագիտական դպրոց», որտեղ հնարաւոր լի-
նի զանազան անհրաժեշտ արհեստներ սովորեցնել կատարե-
լագործուած ձեռքի և ալգոլիսով ժողովրդի անտեսական քաղ-
քայւած վիճակը որոշ չափով բարւոքել:

Իբրեւ գործի սկզբնաւորութիւն, Ազգ. Կեդրոնական զբոս-
րացում քանում է Կոշկակարանոց, վարձում է մի վարպետ
կոշկակար և արտասահմանից բերել է յաւիտ անհրաժեշտ
գործիքներ ու նիւթեր: Նախնական ծախքերը և արհեստա-
ւորի ռոճիկը հոգալու համար՝ որոշում է ամսական նպաստներ
ստանալ Նոր-Ջուղայի եկեղեցիներից ու Ազգ. հաստատու-
թիւններից: Բանում է նաև մի կազմատուն: *)

Կալիթայի «Արդար և Ընկ.» անգամներ՝ պարսնալք
Յարութիւն Գր. Արգարեանց և Արգար Ալէքս. Արգարեանց
ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ Նոր-Ջուղայի
ողաների մեծ մասը իրենց բնագաւառում գործ ու աշխա-

*) «Տնտես. և Կրթ. տեղեկագիր» 1905—1906 թ. էջ 24:

տանք չը գտնելուն պատճառով, հնաւանդ սովորութեան համաձայն միշտ գաղթում են Հնգկաստան, մտածում են Նոր-Ջուղայի պատանիներին պիտանի արհեստներով կապել իրենց ծննդավայրի հետ, որով և օտարների հետ ձուլուելու առաջն առնելը*):

Այս իսկ նպատակով 1906 թուին իրենց նախահօր հաստատած «Նոր-Ջուղայի Հայկեան Հայրենասիրական դպրոցին» (հշ 10) լատկացրուած գումագլխի վրայ նոր նպատակ աւելացնելով՝ 37,000 ռուբլի են կտակում և Նոր-Ջուղայի Ազգ. Կեդրոնական դպրոցում մի Արհեստագիտական բաժանմունք բաց անում, անուանելով նրան «Նոր Հայկեան Հայրենասիրական ձրի արհեստագիտական դպրոց»:

Սոյն գումարի տոկոսներով նախ քնդարձակւում են Կոչկակարանոցն ու Կազմատունը, ապա բացւում Զուլհականոցի, Երկաթագործարանի և Խառատանոցի բաժանմունքներ: Կազմատունն ու Խառատանոցը հետզհետէ փակւում են աշակերտ չունենալու պատճառով, չետով փակւում է Երկաթագործարանն՝ դարձեալ նոյն պատճառով: Իսկ Կոչկակարանոցն ու Զուլհականոցը տարբե-ցտարի ճոխանում են, աշակերտներ արտագրում և լուսաւից սպազայ խոստանում:

Բացի «Արհեստագիտական Դպրոց»-ից, Աբգար և Ընկերութիւնը ապահովում է նաև երկու ֆօնդ «Ողորմութեան Աւանդ» անունով՝ հանգ. Սէթ, Զարուսթիւն և Գրիգոր Աբգարեանցների յիշատակին, որոնց տոկոսներով տարեկան

*) «Նոր-Ջուղայի Լրաբեր» 1906 թ. № 10:

500 թուամանաչափ մի զուամար է բաժանուում Նոր-Ջուղայի աղքատներին: *)

Ինչպէս որ «Քառասնից Մանկանց» տօնին ս. Կատարինեան կուտանաց վանքում հանգ. Մանուկ Յարգանտնեանի յիշատակին և «Ս. Գէորգայ զօրավարի» տօնին՝ ս. Գէորգ եկեղեցում հանգ. Գէորգ Քանանեանի յիշատակին, նոյնպէս և «Արգարու Հայոց անգրանիկ թագաւորի» տօնին՝ ս. Աստուածածնի եկեղեցում Արգարեանց ննջեցեալներէ յիշատակին պատարագ է մատուցուում, քարոզ խօսուում և հոգեհանգիստ կատարուում ի ներկայութեան Քահանայական դասի, Ազգ. երկսեռ դպրոցների աշակերտութեան և ուսուցչական խմբի:

*) Սէս դարից տեղի Կալկաթայի Արգարեանց առևտրական տան ներկայացուցիչները Նոր-Ջուղայի Ազգ. դպրոցներին, հիւանդանոցին, եկեղեցուն, ազգականներին, աղքատներին և առ հառարակ բոլոր դիմողներին տասնեակ հազարներ են նպատակ և նպատում. սակայն պէտք է նկատել, որ իրենց անուշով մի առանձին հաստատութիւն տակաւին գոյութիւն չունի, որով Արգարեան անունը Քանանեան և Պօղոսիանեան անունների պէս լուրջմանայ Նոր-Ջուղայում: Ցանկալի է որ այդ պահանջ լրացրուի և որ և է նպատակով մի պատկառելի հաստատութիւն ևս աւելանայ Նոր-Ջուղայում «Արգարեան» անունով:

Փ.

1889 թուից սկսած «Բրիտանական և Արտաքին Առտուածաշնչի ընկերութիւնը» Նոր-Ջուղայում բաց է անում մի ճոխ գրավաճառանոց, հարաւային Պարսկաստանին Սուրբ-Գիրք մատակարարելու նպատակով հաստատուած: *)

Ծնորհիւ սոյն Գրավաճառանոցի, Սֆոհանի նահանգի ամենահեռաւոր գաւառներում ու խուլ անկիւններում անգամ տարածուած է այսօր Առտուածաշնչին, Սաղմոսն և Աւետարանը, գլխաւորապէս Հայերէն ու Պարսկերէն լեզուներով:

Մինչև 1893 թիւը Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ դպրոցները ոչ միայն ուսումն էին ձրի աւանդում աշակերտաշակերտուհիներին, այլ բոլոր դասագրքերն ևս ձրի մատակարարում: Գիրք գնելու մասին ոչ ոք գեղափար չուներ:

Առաջնորդ Նալի արք-եպս. Աստուածատրեանը փորձում է Կեդրոնական դպրոցի դասագրքեր պարունակող սենեակը դարձնել Գրավաճառանոցի և առաջին անգամ յայտարարում է, որ այսուհետև աշակերտաշակերտուհիները պարտաւոր են իրենց հարկաւոր դասագրքերը փողով գնել:

Դասագիրք գնելու սովորութիւնը հետզհետէ ընդու-

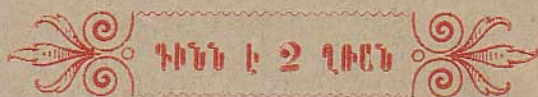
*) 1878—1889 թիւը նոյնպէս յիշեալ ընկերութիւնը դոյութիւն է ունենում Նոր-Ջուղայում, սակայն չի ունենում առանձին գրավաճառանոց:

նելութիւն գտնելուց յետոյ, նոյն դպրոցի դրան կից սենեակները նորոգելով յատկացնում է առանձին Գրափաճառանոցի, դպրոցի անուամբը կոչելով «Կեդրոնական»:

Տեղի անյարմարութեան և անձկութեան պատճառով 1905 թուին Կեդրոնական դրափաճառանոցը տեղափոխուում է նոյն նպատակով շինուած Գ. Քանանեան դպրոցի դրան յարակից ընդարձակ խանութը, սակայն բանուկ փողոցի վրայ չլինելով՝ այստեղ ևս անյարմարութիւններ են ստեղծուում առևտրական տեսակէտից:

1908 թուին Անգլ. փոխ-Հիւպատոս Դր. Մ. Ս. Պ. Ա. ղանուրը ի յիշատակ իր վաղամեռիկ քրոջ՝ տ. Լուիզա Ս. Գաւիթխանեանցի, Կեդրոնական դպրոցի Հիւսիսային կողմում փողոցի վրայ կառուցանում է մի երկլարկանի շինութիւն, որի առաջին յարկը յատկացրուում է Կօշկակարանոցին, իսկ երկրորդ յարկը՝ Կանանց Բարեգործ. ընկ. Արհեստանոց-խանութին և Կեդրոնական Գրափաճառանոցին:

Այսպէս, հետզհետէ ժամանակի պահանջների համաձայն ճոխացած և ընդարձակուած Նոր-Ջուղայի Ա.գգ. Կեդրոնական Գրափաճառանոցը՝ բացի նորանոր հրատարակութիւններ հասարակութեան զանազան խաւերում տարածելու ծառայութիւնից, մեծ դիւրութիւն է ընծայում թէ տեղական և թէ գիւղական դպրոցներին, նրանց անհրաժեշտ դասագրքեր և ուսման զանազան պիտուքներ մատակարարելով:

Պատմություն. — Զուգայի Ողջ. Կեդրոնական Վրացականություն

Պատմություն եւ սպագրութեան

1.) ՆՈՐ-ՉՈՒՂԱՅԻ Ս. ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ ՎԱՆՔԸ.—Պատմական տեսութիւն, Տնտեսական վիճակ, Եկեղեցի, Թեմակալ Առաջնորդներ, Առաջնորդական Խորհրդարան, Տպարան, Լրագրութիւն, Մատենադարան եւլլն.—Պատմական գրականութիւն:

2.) ՆՈՐ-ՉՈՒՂԱՅԻ ԱՆԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.—Փողովածու Ն.—Զուգայում դործածուող աւելի քան 700 առածներ, 100 օրհնութիւնների, 100 անէծքների, 800 դարձուածների եւ 600 բաների.—Տեղական բարբառով եւ բաների բացատրութեամբ:

3.) ՆՈՐ-ՉՈՒՂԱՅԻ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐՔ ԵՒ ՀԱՒԱՏՔ.—Ազգագրական ժողովածու Նոր-Չուգայի զանազան ձկների, սովորութիւնների, հաւատալիքների, սնտախաղաղութիւնների, նախապաշարմունքների եւ այլն եւ այլն:

